

NEMZETISÉGI KÉPVISELET ÉS RÉSZVÉTEL A 2022-ES VÁLASZTÁSOKON

KÁLLAI PÉTER*

Szószóló vagy képviselő? – Ritter Imre két ciklusának összehasonlító elemzése**

1. Bevezetés

A nemzetiségek kedvezményes parlamenti képviseletének lehetőségét 2012-ben teremtette meg az Országgyűlés. Ekkor a közbeszéd, a politikai és tudományos viták elsősorban a képviselet szükségességének kérdéséről szóltak. Ehhez képest az a kérdés, hogy e képviseletnek *milyennek* kell lennie, háttérbe szorult. Az egész diskurzust *valamelyest* elnyomta az Alaptörvény megalkotása körüli polémia, de ekkor még a kisebbségi jogokkal vagy a választási rendszerrel foglalkozók is *elsősorban* azzal voltak elfoglalva, hogy szükség van-e a parlamenti képviseletre, és hogy miért van rá szükség. Egyes megközelítések szerint több évtizedes alkotmányos mulasztásról volt szó: a parlamentnek a rendszerváltás óta meg kellett volna oldania a függőben lévő ügyet. Ezt az álláspontot lehetett hallani politikai elemzőktől, kutatóktól, maguktól a kisebbségek képviselőitől, de még parlamenti képviselőktől is. Az itt nem részletezendő vita ellenére az nyilvánvaló, hogy az országgyűlési képviselők választásáról szóló 2011. évi CCIII. törvény elfogadásához vezető folyamat¹ a képviselők nagy részében a mulasztás tudatával párosult.²

* A szerző szociológus, az ELTE TáTK Emberi Jogi és Politikatudományi Tanszék adjunktusa. E-mail: kallai.peter@tatk.elte.hu

** A Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-22-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

¹ Folyamat alatt itt azt értem, hogy a törvény elfogadását megelőzően külön albizottság alakult „az országgyűlési képviselők számának csökkentéséhez szükséges választójogi reform előkészítésére”, ehhez határozati javaslatot fogadott el az Országgyűlés, illetve az Alaptörvény 2. cikk (2) bekezdésébe is bekerült, hogy „A Magyarországon élő nemzetiségek részvételét az Országgyűlés munkájában sarkalatos törvény szabályozza.”

² Kállai Péter: Az alkotmányos patriotizmustól a nemzeti és etnikai kisebbségek parlamenti képviseletéig. *Fundamentum*, 2012/4. 43–64. <http://fundamentum.hu/sites/default/files/12-4-04.pdf> (Letöltés ideje: 2022. június 18.)

A mulasztás mellett a leggyakrabban a „határon túli magyarok” helyzetének áttételes javítása merült fel. Ezen érvelés szerint Magyarország a nemzeti kisebbségek számára biztosított kisebbségi jogokkal, kulturális jogokkal, a nemzetiségi önkormányzati rendszerrel példát mutat a környező országok számára, és ezzel végső soron az ott élő magyar nemzetiséghez tartozók helyzetén javít. E megközelítés képviselői szerint ez a fajta példamutatás folytatódhat, erősödhet, ha a nemzetiségek parlamenti képviselőkhöz jutnak.³

Mindezen túl azonban annak a kérdése, hogy a nemzetiségi képviselőt *milyen* kell, hogy legyen, *hogyan* garantálható az, hogy a nemzetiség érdekei *valóban* megjelenhessenek a törvényhozás munkájában, valamelyest elhalványult.⁴ A rendszer működése az eltelt két parlamenti ciklusban jó alkalmat kínál arra, hogy értékeljük azt. A szószólók tevékenységének értékeléséről születtek már munkák,⁵ ez a tanulmány is ehhez a szakirodalmi irányhoz kíván hozzájárulni. Ebben az írásban az egyetlen teljes jogú képviselőt elérő nemzetiség, a német nemzetiség képviselőjének munkásságát vizsgálva vonok le következtetéseket arra vonatkozóan, hogy a képviselői jogállás ebben a rendszerben hatékonyabb képviselőhöz vezet-e.

³ L. pl. „Ráadásul Magyarország nemzetpolitikai érdekeire tekintettel különösen indokolt, hogy az itt élő nemzetiségek kiemelt helyen szerepeljenek, és velük szemben előnyös megkülönböztetés érvényesülhessen.” Országgyűlési Napló, 2011. december 2., 146. ülésnap, 10. felszólalás, Gulyás Gergely felszólalása https://www.parlament.hu/web/guest/orszaggyulesi-naplo-elozo-ciklusbeli-adatai?p_p_id=hu_parlament_cms_pair_portlet_PairProxy_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_auth=ehWf86fK&_hu_parlament_cms_pair_portlet_PairProxy_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_pairAction=%2Finternet%2Fcppls1%2Fogy_naplo.naplo_fadat%3Fp_ckl%3D39%26p_ulin%3D146%26p_felsz%3D10%26p_szoveg%3D%26p_felszig%3D10 (Letöltés ideje: 2022. június 18.)

⁴ A rendszer bevezetésekor felmerült kérdésekről és az első szószólói ciklus általános tapasztalatairól l. Dobos Balázs: A nemzetiségi részvétel jellemzői az országgyűlési választásokon (2014–2018). *Parlamenti Szemle* 2021/2. 53–81. Ugyanakkor az intézményrendszer jellegéről szóló írások sem példa nélküliek. L. Erdős Csaba: Dilemmák a nemzetiségek országgyűlési képviselőjével kapcsolatban. In: Kálmán János (szerk.): *Quot capita, tot sententiae – A Batthyány Lajos Szakkollégium tanulmánykötete II.* Győr: Batthyány Lajos Szakkollégium 2013. 249–273.; Pach János: Az országgyűlési szószólók rendszere és a korábbi kisebbségi képviselői koncepciók. In: Tuka Ágnes (szerk.): *Változó Európa? Kérdések, kétségek, válaszok.* Pécs: Publiikon, 2015. 245–263.

⁵ M. Balázs Ágnes: Szólnak a szószólók? A nemzetiségi szószólók hatása a parlamenti napirendre. *Regio*, 2017/3. 231–59; Móré Sándor: A nemzetiségi szószólói intézmény jogi kerete és működésének első két éve. *Parlamenti Szemle* 2016/2. 30–51.; Kállai Péter: Képviselő a képviselő? Nemzetiségi parlamenti képviselő Magyarországon *ELTE POL-IR Working Paper Series*, 2020/6.

2. A képviselet hatékonysága

A képviselet milyenségének, minőségének megítéléséhez normatív elvárásként a szakirodalom és a releváns nemzetközi dokumentumok elsősorban a hatékonyság fogalmát vezetik be.⁶

Az ENSZ nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló Nyilatkozata jogként fogalmazza meg a kisebbséghez tartozó személyek *hatékony* részvételét a közéletben, illetve külön a döntéshozatalban is.⁷

Az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezménye nem írja elő explicit követelményként a parlamenti képviseletet, de a 15. cikke szól a nemzetiségek részvételéről a kulturális, társadalmi, gazdasági életben és a közügyekben. E szerint „[a] *Felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy megteremtik a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára azokat a feltételeket, amelyek a kulturális, a társadalmi és a gazdasági életben, valamint a közügyekben – különösképpen az őket érintőekben – való részvételhez szükségesek.*” A Keretegyezmény Tanácsadó Bizottsága ezzel összefüggésben rendszerint pozitívan értékeli a parlamenti képviselet létrejöttét. Fontos észrevenni azonban, hogy a jogszabályban rögzített magyar fordítás kihagyott egy, a képviselet minősége szempontjából meghatározó kitétel. A Keretegyezmény eredeti angol szövege ugyanis az „*effective participation*”, vagyis a *hatékony* részvétel kifejezést tartalmazza, amely jelzőt a magyar fordítás elhagyta.⁸

A Tanácsadó Bizottság 2008-ban kiadott egy kommentárt a 15. cikkhez kapcsolódóan.⁹ Ebben arra hívja fel a figyelmet, hogy a különböző különleges mechanizmusok ugyan jó eszközei lehetnek a részvétel erősítésének, azonban ezek önmagukban nem biztos, hogy a döntéshozatalra gyakorolt valódi és érdemi befolyást jelentenek, így alternatív megoldásokat is kell találni. Ezzel összefüggésben azt is meg kell jegyezni, hogy a hatékonyság a nemzetközi dokumentumokban a gazdasági, társadalmi és közéleti részvétel fogalmához kapcsolódóan jelenik meg, ebben

⁶ E rövid bevezető összefoglaló részletesebb kifejtését l. Kállai Péter: *Nemzetiségi (külön)jogok Kelet- és Kelet-Közép Európában – Kisebbségi Jogi Index, fókuszban a parlamenti képviselet.* Budapest: Eötvös Kiadó, ELTE TáTK, 2022. 56–84. <https://www.eltereader.hu/media/2022/04/Kallai-Peter-Nemzetisegi-kulonjogok-Kelet-Kozep-Europaban-web.pdf>

⁷ *ENSZ Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól.* (1992) A Közgyűlés 47/135. sz. határozata, 2.2 és 2.3. pont.

⁸ Ezt Vizi Balázs is megjegyzi: *Kisebbségek politikai szerepe és a nemzetközi szervezetek Európában, Kisebbségkutatás*, 2015/4. 129. A hivatalos angol szöveg: „Article 15. The Parties shall create the conditions necessary for the effective participation of persons belonging to national minorities in cultural, social and economic life and in public affairs, in particular those affecting them” Framework Convention for the Protection of National Minorities and Explanatory Report. <https://rm.coe.int/16800c10cf> (Letöltés ideje: 2022. június 18.)

⁹ *Kommentár a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek hatékony részvételéről a kulturális, szociális és gazdasági életben, valamint a közügyekben.* Strasbourg: A Keretegyezmény Tanácsadó Bizottsága, 2008. május 5.), <https://rm.coe.int/16800bc7ee>. (Letöltés ideje: 2022. június 18.)

az értelemben nem (csak) a képviselet minőségére vonatkozik, hanem annál sokkal szélesebb értelemben értendő.¹⁰

A kommentár ugyanakkor kijelenti, hogy önmagában a konzultációs mechanizmus sem feltétlenül elégséges, sőt, – helyesen – megfogalmazásában azt a képviselet nem egy módjának, részének, hanem egy azon kívüli megoldásnak tünteti fel: „az államokat olyan rendszer kialakítására kell ösztönözni, amely egyszerre biztosítja a nemzeti kisebbségek képviseletét és a velük folytatott konzultációt.”¹¹

A kommentár külön kitér a hatékonyság fogalmára is. A Tanácsadó Bizottság szerint nem elégséges, ha a részes államok csak formálisan biztosítják a képviseletet, azt is biztosítani kell, hogy a részvétel érdemi befolyással (lásd *hatással*) járjon a meghozott – és lehetőség szerint közösen meghozott – döntésekre.

A kommentár arra is felhívja a figyelmet, hogy a döntéshozatalban való hatékony részvétel idő- és energiaigényes, ami a képviselők számára kihívást jelent, így az államoknak ehhez forrásokat kell biztosítaniuk. A kommentár a hatékonysághoz köti az interkulturális párbeszéd fontosságát is, amely azzal segíthető elő, ha a nemzeti kisebbségek jelenléte „kézzelfoghatóbb, láthatóbb”, és ha lehetőségük van hallatni a hangjukat és *hatékonyan* részt vehetnek a döntéshozatalban, meghozzá nem csak a saját életüket, hanem a „társadalom egészét érintő” ügyekben is.¹²

AZ EBESZ Koppenhágai Dokumentuma is előírja a részes államok számára, hogy biztosítsák a nemzeti kisebbséghez tartozók hatékony közéleti részvételét.¹³ A Lundi Ajánlások is a nemzeti kisebbségek közéletben történő *hatékony* részvételéről szólnak.¹⁴ Az Ajánlások előírják, hogy az államok gondoskodjanak arról, a „kisebbségeknek lehetőségük legyen – szükség szerint különleges, kifejezetten erre a célra alkalmazott megoldásokkal – *hatékonyan* hallatni a hangjukat.”¹⁵ Ezt különféle módokon lehet elérni, például fenntartott mandátumokkal, illetve a választókerületi határok nemzetiségi képviseletet segítő megrajzolásával, preferenciális szavazással és alternatív kvótákkal, de legfőképpen a nemzetiségi alapú politizálás tiltásának (például nemzetiségi pártok tiltásának) elkerülésével.

Will Kymlicka kifejezetten a releváns dokumentumok e kifejezéséből kiindulva jutott arra a következtetésre, hogy a képviselet igénye egy követelménnyel párosul, nevezetesen azzal, hogy a képviseletnek kell, hogy legyen valamiféle *hatása*.¹⁶

¹⁰ L. ennek kapcsán a magyar rendszerről Dobos Balázs: A nemzeti és etnikai kisebbségek hatékony közéleti részvétele Magyarországon. *Regio* 2009/2. 125–142.

¹¹ Uo. 6.

¹² Uo. 10.

¹³ *EBESZ Koppenhágai Dokumentum* (1990) 35. bekezdés.

¹⁴ *Lundi Ajánlások a nemzeti kisebbségek hatékony részvételéről a közéletben és Értelmező Jegyzék* (OSCE/HCNM, 1999.), <https://www.osce.org/hu/hcnm/30333> (Letöltés ideje: 2022. június 18.)

¹⁵ Lundi Ajánlások, 8.

¹⁶ Kymlicka, Will: *Multicultural Odysseys. Navigating the New International Politics of Diversity*. Oxford: Oxford University Press, 2007. 239.

Iris Marion Young is a *hatékony* elismerés és képviselet elvét hangsúlyozza, annak érdekében, hogy a hátrányosabb helyzetben lévő csoport (érdekei, illetve „társadalmi nézőpontja”¹⁷) megjelenjen a döntéshozatal folyamán.¹⁸ Annak követelménye, hogy a közös ügyek eldöntésében való részvétel érdemi befolyást jelentsen a döntéshozatalra, a képviseletelméleti megközelítésekben is előkerül. Álláspontom szerint tulajdonképpen ez az, amit, más szóval, mások mellett Hannah Fenichel Pitkin nyomán szubsztantív képviseletnek nevezhetünk.¹⁹

A nemzetközi dokumentumok megközelítése, mely szerint a parlamenti képviselet nem biztos, hogy önmagában elégséges, tulajdonképpen az Anne Phillips munkájában is megjelenő gondolat: a „jelenlét politikája” akkor segítheti a nemzetiségek hangjának törvényhozásban való megjelenítését, ha az megfelelő konzultációs és deliberatív mechanizmusokkal van „körbepátyázva”.²⁰

A hatékonyság fogalma a közpolitikákkal kapcsolatosan is előkerül. Gajdusчек György és Hajnal Miklós *Közpolitika* című kötetükben az eredményességet és a hatékonyságot is a kimenethez kapcsolják. Az eredményesség kérdése arra keres választ, hogy egy kormányzat „milyen mértékben tudta az adott társadalmi problémát enyhíteni”, míg a hatékonyság fogalmával azt lehet megragadni, hogy „egységnyi ráfordítással mekkora eredményt” lehet elérni.²¹ A szerzők a munkavállalás-munkanélküliség példájával dolgoznak, és véleményem szerint ez látványos példa arra nézve is, hogy miért nem lehet az így használt fogalmakat igazán jól a képviseletre is alkalmazni. Mert amíg a munkanélküliek munkához jutnak, a társadalmi probléma – leegyszerűsítve – megoldottnak tekinthető. Ám ha a nem képviselt képviselethez jut, akkor még nem tudjuk, hogy valójában milyen hatással tud lenni a döntéshozatalra. Ilyen értelemben a képviselet hiánya nem egy önmagában álló társadalmi probléma, amit a (különleges) képviselet egyszerűen megold. A képviselet garantálásával persze az alulreprezentáltságot ellensúlyozni lehet. Ugyanakkor – éppen a képviseletelméleti megközelítések és a releváns nemzetközi dokumentumokból következően – a képviselet nem (csak) a ’nem képviselet’ problémáját kell, hogy megoldja, hanem más, a nemzetiségekkel kapcsolatos probléma megoldásában, a megoldáshoz vezető döntéshozatalban történő részvételt kell, hogy biztosítsa, a nemzetiségek véleményének, nézőpontjának megjelenítését, a döntésre történő hatását kell, hogy megadja. Ez a hatás pedig a törvényalkotás folyamatában esetről esetre eltérő mértékű lehet. Ezért nehéz ezt egy a közpolitikai

¹⁷ Young, Iris Marion: *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press, 2010. 136.

¹⁸ Young, Iris Marion: *Justice and the Politics of Difference*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1990. 184.

¹⁹ Pitkin, Hanna Fenichel: *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California, 1972. 112–43.

²⁰ Phillips, Anne: *The Politics of Presence*. Oxford: Oxford University Press, 2004.

²¹ Gajdusчек György, Hajnal György: *Közpolitika: A gyakorlat elmélete és az elmélet gyakorlata*. Budapest: HVG-Orac, 2010. 24–25.

értelemben vett hatékonysághoz használt képlettel megragadni, ahogy a szerzők teszik. Ezt erősíti az is, hogy a képviselőlet értékelésénél különféle megoldásokkal találkozhatunk, és ezek közül az e tanulmányban alkalmazott felszólaláselemzés csak egyike a lehetséges megközelítéseknek.

A gyakorlatban természetesen találhatunk intézményi megoldásokat, melyek segíthetik a képviselőletméleti értelemben vett hatékonyságot, ilyen lehet például a – nemzetiségi témakörök esetén biztosított – vétőjog, vagy ha a nemzetiségek képviselői parlamenti bizottságot alkot(hat)nak, melynek kötelező – szintén, legalább a nemzeti kisebbségek számára releváns – törvényhozási aktusokat megtárgyalnia.

Ugyanakkor a gazdag elméleti szakirodalom és a vonatkozó ajánlások ellenére sem lehet meghatározni egyetlen bizonyos intézményrendszeri kialakítást, ami mindenképpen garantálja azt, hogy a képviselőlet hatékony legyen, a megválasztott képviselő valóban befolyást tudjon gyakorolni a törvényhozásra, még pontosabban a nemzetiségi (és így rendszerint politikai) többséghez tartozó képviselőkre. Az intézményi elemek (adott esetben problémák) mellett e tekintetben kiemelten fontosak maguk a képviselőletet ellátó szereplők is. Sok múlik tehát a képviselőkön (illetve a magyar rendszerben szószólókon) is a tekintetben, hogy tevékenységüket igazán hatékonyan értékelhetjük-e.

A magyarországi rendszerben a(z országgyűlési választásokra is kiterjedő módon) nemzetiségi névjegyzékbe feliratkozó választópolgárok pártok listájára nem, csak a saját nemzetiség országos önkormányzata által felállított listára szavazhatnak – a választókerületi egyéni képviselőjelölt mellett. Ha egy nemzetiségi lista eléri a választási rendszer listás elemének egy mandátumot érő szavazatszámának negyedét, az ún. kedvezményes kvótát, akkor a listát vezető képviselőjelölt teljes jogú képviselőként kerül az Országgyűlésbe. Ha a szavazatszám alacsonyabb, akkor a listavezető szavazati jog nélküli szószólóként vesz részt a parlamenti munkában.²²

A szószólók azonban nem csak szavazati joggal nem rendelkeznek, hanem felszólalási lehetőségeik is korlátozottak. Napirend után, rendkívüli ügyekben és akkor szólalhatnak fel, ha a Házbizottság – melynek munkájában legfeljebb meghívottként vehetnek részt – egy adott napirendi pontról úgy határoz, hogy az a nemzetiségek érdekeit, jogait érinti.²³ Az Országgyűlésről szóló törvény értelmében a szószólók munkájukat „a köz és az adott nemzetiség érdekében” végzik, így ez a korlátozás kifejezetten ellentmondásos.²⁴

A rendszert sokféle kritika érheti és érte is az elmúlt szűk egy évtizedben, ebben a tanulmányban azonban kifejezetten a hatékonyság kérdésére fókuszálva a német

²² 2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról 16. § (d) és (e), 19. §

²³ 2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről, 29. §

²⁴ Figyelemre méltó ellentmondás az is, hogy a nemzetiségek jogairól szóló törvényben már csak arról van szó, hogy „21/B. § (1) A nemzetiségi képviselő és a nemzetiségi szószóló tevékenységét nemzetiségi közössége és a magyarországi nemzetiségek érdekében végzi.” A „köz érdeke” ebből a törvényből – valamiért – kimaradt.

nemzetiségi szószóló, illetve képviselő tevékenységét és megválasztásának körülményeit kívánom bemutatni, megvizsgálni, különösen tekintettel a parlamenti fel-szólalások tematikájára.

A fentiekből egyértelműen következik, hogy elviekben egy teljes jogú képviselő biztosan hatékonyabb képviseletet tud megvalósítani, hatékonyabban tudja a nemzetiségének érdekeit kifejezésre juttatni, mint egy szószóló. Az, hogy a magyar rendszerben, a gyakorlatban is feltétlenül így van-e, képezi e tanulmány vizsgálatának tárgyát. Ehhez az összevetéshez ad kiváló alapot az, hogy míg 2014 és 2018 között Ritter Imre német nemzetiségi szószólóként vett részt az Országgyűlés munkájában, addig 2018 és 2022 között már német nemzetiségi képviselőként volt jelen.

3. A német nemzetiség eredményei az elmúlt három országgyűlési választáson

A németiség képviselete kiemelt figyelmet érdemel. Noha nem a legnépesebb nemzetiségről van szó, a roma kisebbség mellett kezdetől fogva a németiség volt az egyik esélyese annak, hogy ne csak szószólót, hanem teljes jogú képviselőt válasszon az Országgyűlésbe. A 2016-os mikrocenzus adatai szerint Magyarországon csaknem 180 ezren vallják magukat – valamilyen módon – németnek.

Ahogy a fenti táblázatból látható, 2014-ben 15.209 fő iratkozott fel a választói névjegyzékbe német nemzetiségi szavazóként, és 11.415-en adtak le érvényes szavazatot az országgyűlési választásokon a német listára. Ezzel szószólót választottak, hiszen a kedvezményes kvóta 22.022 szavazat volt. A Magyarországi Németek Országos Önkormányzata (MNOÖ) által állított listán Heinek Ottó elnök foglalta el az első helyet, Ritter Imre a második volt. Az MNOÖ Közgyűlése határozatainak megfelelően²⁵ azonban Heinek Ottó az eskütétel után lemondott, és így a Nemzeti Választási Bizottság döntésével²⁶ Ritter Imre tölthette be a német szószólói pozíciót a 2014–2018-as ciklusban.

2018-ban a német nemzetiség már célként tűzte ki a teljes jogú képviselő megválasztását, és ennek érdekében az MNOÖ regisztrációra buzdított, és folyamatosan kampányolt. Ennek eredményeként végül 33.010 fő iratkozott fel a névjegyzékre, és ebből 26.477-en érvényes szavazatot is adtak le a listára. A kedvezményes kvóta ekkor (a 2014-esnél magasabb részvétel miatt) 23.831 szavazat volt, így a német nemzetiség a listavezető Ritter Imre személyében immár teljes jogú képviselőt választott az Országgyűlésbe.

²⁵ 56. és 57/2014. (04.12.) határozatok. A 2014. évi határozatok: <https://ldu.hu/wp-content/uploads/2021/08/2014-Kozgyulesi-hatarozatok.pdf>. (Letöltés ideje: 2022. június 18.)

²⁶ 1090/2014. NVB határozat – a német nemzetiségi szószóló megbízásának megszűnése tárgyában. <https://www.valasztas.hu/en/hatarozat-megjelenito/-/hatarozat/1090-2014-nvb-hatarozat-a-nemet-nemzetisegi-szoszolo-megbizatasanak-megszunese-targyaban> (Letöltés ideje: 2022. június 18.)

I. táblázat. A német nemzetiségi szavazópolgárok száma, aránya az országgyűlési választásokon

<i>Nemzetiségi névjegyzékben szereplők = A; Nemzetiségi listára szavazók = B</i>							
		2014		2018		2022	
	<i>száma</i> <i>(mikrocenzus 2016)</i>	<i>A</i> ²⁷	<i>B</i> ²⁸	<i>A</i> ²⁹	<i>B</i> ³⁰	<i>A</i>	<i>B</i> ³¹
német	178 837	15 209	11 415	33 010	26 477	31 128	24 022
összes nemzetiség	623 974	35 289	19 543	59 236	37 532	39 570	29 815
német %	28,66%	43,10%	58,41%	55,73%	70,55%	78,67%	80,57%

2022-ben a 31.128 feliratkozott német választópolgárból 24.022 ment el érvényesen szavazni. A kedvezményes kvóta 23085 szavazat volt, így Ritter Imre immár harmadik ciklusát tölti a parlamentben, és a másodikat teljes jogú képviselőként.

A német nemzetiség e szempontú szervezettségét mutatja, hogy míg 2014-ben az összes nemzetiségiként feliratkozott 43,1%-a volt német nemzetiségű, az érvényes nemzetiségi szavazatoknak már akkor is csaknem 60%-át a német listára adták le. Ezek az arányok választásról választásra emelkedtek, és 2022-ben az Országos Roma Önkormányzat sikertelen listaállítása miatt (is) váltak igazán kiugróvá.

A részvételi arányok tekintetében ugyanakkor 2014-ben a német nemzetiség a 75%-os részvétellel nem volt kifejezetten kimagasló. Néhány kivételtől eltekintve ugyanis a legtöbb nemzetiség esetében arról van szó, hogy aki már feliratkozott nemzetiségiként, az jó eséllyel el is ment szavazni. A német nemzetiség részvételi aránya 2018-ban 80%, 2022-ben pedig 77%-os volt.

²⁷ *Mikrocenzus 2016. 12. Nemzetiségi adatok* Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 2016.

²⁸ *A nemzetiségi névjegyzékben szereplő választópolgárok száma a 2014. évi országgyűlési választásokon* (Letöltés ideje: 2022. június 18.) <https://www.valasztas.hu/documents/20182/575402/A+nemzetis%C3%A9gi+n%C3%A9vjegy%C3%A9kben+szerel%C5%91+v%C3%A1laszt%C3%B3polg%C3%A1rok+sz%C3%A1ma+2014+ogy.pdf/c598d3b2-07ef-45f8-82d5-ac1fb75e9f72>. (Letöltés ideje: 2022. június 18.)

²⁹ *Országgyűlési képviselők választása 2018 – választópolgárok száma*, Nemzeti Választási Iroda, 2018. április 8., <https://www.valasztas.hu/valasztopolgarok-szama>. (Letöltés ideje: 2022. június 18.)

³⁰ *Országos nemzetiségi önkormányzatok eredménye, Országgyűlési képviselők választása 2014*, 2014. április 6. <https://static.valasztas.hu/dyn/pv14/szavossz/hu/122.html>. (Letöltés ideje: 2022. június 18.)

³¹ A névjegyzékben szereplők és a szavazatok száma is itt található meg: Nemzeti Választási Iroda – *Országgyűlési Választás 2022.*, <https://vtr.valasztas.hu/ogy2022/orszagos-listak?tab=ethnics>. (Letöltés ideje: 2022. június 18.)

4. Ritter Imre tevékenységének összefoglaló elemzése

4.1. Módszertani megjegyzések

Jelen tanulmányban a szöszölói, illetve képviselői tevékenység értékeléséhez az Országgyűlés plenáris ülésein tett felszólalásokat vizsgálom.³² A képviselői munkának természetesen számos egyéb aspektusa is van, és így nem elképzelhetetlen egy, a plenáris üléseken inaktív, de a háttérben, bizottsági munkában, kapcsolattartásban, lobbizásban aktív szereplő sem, de az esetek nagy részében a plenáris üléseken tett felszólalások jó indikátorai egy képviselői tevékenységnek. Okkal feltételezhető, hogy egy a parlamenti munkában aktív, (emiatt a nyilvánosságban is jobban ismert) nemzetiségi képviselő a háttérben zajló munkában, egyeztetésekben is sikeresebb, vagy legalábbis aktívabb szerepet vállal.

Ritter Imre 2014 és 2022 között tett minden egyes felszólalását elemeztem, különös tekintettel arra, hogy milyen törvényhozási aktushoz járult hozzá, és az milyen körülmények között hangzott el. Magyarán egy törvény vitájában, költségvetési kérdésben, vagy napirenden kívül hangzott-e el, esetleg valamilyen beszámoló elfogadásáról volt-e szó, vagy más határozati javaslatához szól-e hozzá a képviselő. Ezek kizáró kategóriák, címkék, melyekkel minden felszólalást elláttam.

Ezen felül a felszólalások értő feldolgozása során azok legjelentősebb, fő témáit is meghatároztam. A felszólalás fő témáját általában egy bizonyos tárgykör, szimbolikus értelemben fontos esemény, megemlékezés, vagy valamilyen a nemzetiség(ek) számára releváns politikával, kisebbségi joggal kapcsolatos kérdés adja. Ezek esetében lehetnek átfedő kategóriák, hiszen egy felszólalás több témakört is érinthet, az egyes témakörök összekapcsolódhatnak. Kutatásom során az összes nemzetiségi szöszölóra vonatkozóan az alábbi címkéket alakítottam ki, ugyanakkor Ritter Imre felszólalásai kapcsán, és így a német nemzetiség esetében a diszkriminációval vagy a szociális helyzettel kapcsolatos címkék egyáltalán nem jelennek meg.

A felszólalások témakörei:

1. Szimbolikus jelentőségű általában

a) Konkrét kulturális jelentőségű „ügy” (megemlékezés, történelem, emlékhely, stb.)

³² Ritter Imre felszólalásai elérhetők az Országgyűlés honlapján, a képviselői adatlapján keresztül. Az egyes felszólalásokat külön nem linkelem, hanem a dátum mellett az adott ülésnap és felszólalás számát adom meg az Országgyűlési Naplóból. https://www.parlament.hu/web/guest/aktiv-kepviseloi-nevsor?p_p_id=hu_parlament_cms_pair_portlet_PairProxy_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_auth=7MMCVcRY&_hu_parlament_cms_pair_portlet_PairProxy_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_pairAction=%2Finternet%2Fcp1sq1%2Fogy_kpv.kepv_adat%3Fp_azon%3Dr036%26p_stilus%3D%26p_head%3D (Letöltés ideje: 2022. június 18.)

- b) Bilaterális kapcsolatok az anyaországgal
- c) Emberi jogok, kisebbségi jogok általában
- 2. Nemzetiségi önkormányzati feladatok általában, gazdálkodás, vagyonekezelés
 - a) Feladat – köznevelési és kulturális intézmények, kulturális autonómia
- 3. Oktatás, szakképzés, felsőoktatás (nem önkormányzati feladatként, hanem általában)
- 4. Média, sajtó (ritkán önkormányzati feladatként, többször általánosan)
- 5. Nemzetiségi civil szervezetek
- 6. Képviseleti, részvételi kérdések
- 7. Szociális helyzet
- 8. Nyelv- és névhasználat
- 9. Kulturális kérdések általában
- 10. Fenyegetettségérzés
- 11. Megkülönböztetés, antidiszkriminációs intézkedések
- 12. Vírus-, veszélyhelyzet

Az alábbiakban a ciklusonkénti átfogó értékelés mellett néhány különösen jelentős felszólalást mutatok be és elemzek. Ezek a felszólalások azért kiemelendők, mert vagy a nemzetiség(ek) szempontjából jelentős, fontos témához tett hozzászólások, vagy mert kifejezetten sokat elárulnak arról, hogy Ritter Imre hogyan látja saját szerepét, és hogyan közelíti meg a parlamenti munkát.

4.2. A szószóló, 2014–2018

Ritter Imre volt a legaktívabb szószóló, 2014 és 2018 között 55 felszólalást jegyzett. Ez azt jelenti, hogy a szószólók által összesen tett 169 felszólalás 32,54%-a az ő nevéhez fűződött. Ez az aktivitás sokszor abból fakadt, hogy az éves költségvetések, zárszámadások elfogadásához a bizottságot képviselő szószólóként szólt hozzá, de tekintettel arra, hogy ebben az időszakban (még) nem ő volt a magyarországi nemzetiségek bizottságának elnöke („csak” az Önkormányzati, külügyi és költségvetési albizottság elnöke), ennek a szerepnek a rendszeres vállalása is aktív képviselői hozzáállást mutat. 55 felszólalásából 43 esetében a bizottsági vélemény előadójaként szerepelt.

Ritter Imre első felszólalását teljes egészében németül mondta el, tolmácsolás mellett. Hasonlóan más szószólókhöz, akik egy-egy mondatot mondanak az anyanyelvükön, azóta Ritter is rendszerint egy-egy mondatot németül mond el, majd felszólalását magyarul folytatja.

Első felszólalásában, 2014. június 30-án kiemelte, hogy szerinte a magyarországi nemzetiségeknek utójára 1933-ban volt képviselője a magyar Országgyűlésben, így egy történelmi lehetőség a kedvezményes mandátum és a szószólói rendszer bevezetése, és bízik abban, hogy „ez nemcsak formális, hanem valódi ajtónyitás a magyar politika részéről.” Ugyan a felszólalás a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény és a választási eljárásról szóló 2013. évi

XXXVI. törvény módosításáról szóló vitában hangzott el, a bizottság álláspontját a javaslat tartalmáról nem ő mondta el, hanem csak az Országgyűlés történelmi felelősségére hívta fel a figyelmet.

Itt fogalmazta meg először azt a később néhányszor még visszatérő toposzt, amit e tanulmány bevezetésében is felvettem, miszerint a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos magyarországi politika valójában éppen a határon túl élő magyar kisebbségekkel kapcsolatos törekvéseknek, példamutatásnak ad alapot.

Ez a felfogás más szövszólóknál is megjelenik. Érdekes, hogy itt nem is egyszerűen példamutatásról van szó a környező országok számára, és így közvetetten a magyar kisebbségi közösségek helyzetének javításáról, hanem kifejezetten a magyar kormány tevékenységeinek megalapozásáról, hitelességéről, eredményeiről.

„Itt az ideje, hogy a magyar politika is megértse: a nemzeti összetartozást, a nemzeti egység megteremtését itthon kell megalapozni a magyarországi nemzetiségek felkarolásával, valódi, garantált nemzetiségi jogok biztosításával. Csak ez adhat stabil alapot, hitelességet és eredményességet a határon kívüli magyar nemzetiséggel kapcsolatos, általunk támogatott és teljesen jogosnak tartott törekvéseknek. Ez mindannyiunk közös érdeke.” – fogalmazott Ritter Imre.³³

Megítélésem szerint figyelemre méltó, hogy ez már nem csak a nemzeti többséghez tartozó politikusok narratívája, hanem egy magyarországi nemzeti kisebbség, sőt tulajdonképpen képviselői, politikai értelemben véve a legsikeresebb nemzetiség képviselője is úgy látja, hogy elsősorban nem más, hanem a példamutatás szándéka irányítja a hazai nemzetiségekkel kapcsolatos politikát, ezzel explicite megerősítve ezt a már többször feltárt jelenséget.³⁴

Elképzelhető, hogy ez a fajta hivatkozás hasonlatként azért épült be ennyire mélyen a közbeszédbe, és tehát még a nemzetiségi politikusok retorikai eszköztárába is, mert ezzel próbálják a többség számára jól érthetővé, átélhetővé, felfoghatóvá tenni a saját helyzetüket. Ezzel együtt, véleményem szerint, mindez ellene hat annak a felfogásnak, hogy a politika és a többségi nemzethez tartozók jogokként tételezzék mindazt, amit a nemzeti kisebbségek közösségeinek az állam juttat, legyen az feladat, forrás, támogatás. Ez a fajta megközelítés meggyőződésem szerint megerősíti azt az álláspontot, mely szerint a magyarországi nemzetiségekkel kapcsolatos bánásmód elemei nem jogon alapuló követelések, nem emberi vagy kisebbségi jogok kérdései, hanem a mindenkor aktuális kormányzat kegyétől, meggyőződésétől függenek. És ha az adott kormányzatnak tulajdonképpen egy teljesen

³³ 12. ülésnap, 44. felszólalás

³⁴ L. pl. Majtényi Balázs: Mi lesz veled „bezzeggyerek”? Változóban a kisebbségi jogi szabályozás *Fundamentum*, 2005/3. 109–120. illetve Dobos Balázs – Molnár Sansum Judit: Cultural Autonomy in Hungary: Inward or Outward Looking? *Nationalities Papers*, 48 2. 2020. 251–266.

független, eltérő nemzetpolitikai kérdés miatt érdekében áll támogatni a nemzeti-ségeket, akkor helyes, hogy megteszi.

Ez az elem tehát sokszor visszaköszön, Ritter Imre csak első ciklusában ötször hivatkozott ily módon a határon túli magyarságra. Ezt egyébként ritkán kötötte költségvetési kérdésekhez, melyekben a legaktívabb volt, inkább a kulturális jogok tekintetében, szimbolikus ügyek mentén említette.

4.2.1. Költségvetési, zárszámadási, államháztartási ügyekben tett felszólalások

Az első ciklusbeli 55 felszólalásából 31 alkalommal szolt hozzá költségvetési, államháztartási kérdésekhez. E tekintetben első felszólalását a 2013-as költségvetés zárszámadásához tette meg, ennek kapcsán rendre hangsúlyozta, hogy azt még a nemzetiségi szószólók nélküli Országgyűlés fogadta el, így „a végrehajtásáról most minden felelősség nélkül” mondhatnak „őszinte véleményt”.³⁵

Ezt követően minden éves költségvetési törvény vitájához hozzászólt, de kifejezetten csak a nemzetiségek szempontjából releváns kérdésekhez, leghangsúlyosabban pedig a nemzetiségi önkormányzatok (feladatainak) finanszírozásához. Az látszik azonban a felszólalásaiból is, hogy legtöbb esetben a költségvetés nemzetiségek számára történő kedvező módosítása nem a parlamentben, és különösképpen nem a plenáris üléseken történt, hanem a kormánnyal történő közvetlen egyeztetés eredménye volt.

„»A tolerancia csak egy átmeneti állapotot jelölhet, mely elismeréshez kell vezetessen. Az elfogadás önmagában sértés.« Hadd fejtsem ki röviden Goethe idézetét nemzeti-ségi vonatkozásban! Az elfogadás, a tolerancia egy nemzetiség szemszögéből olyan, mintha csak megtűrnék, elviselnék a jelenlétüket. Holott évszázadokon keresztül tették hozzá tudásukat, munkájukat, tehetségüket az ország boldogulásához, amelyben éltek, s amelynek polgárai voltak. Ha kellett, életüket áldozták érte. Magyarországért. Az elfogadás tehát nem elég. Csak az elfogadás önmagában sértés. Többet szeretnénk. Többet várunk. Elismerést. Az elismerésre őseink élete elégséges alapot ad, mi még dolgozunk érte. Az elismerés feltétele, alapja a megismerés.»³⁶

Ritter Imre így kezdte a 2014. november 21-ei felszólalását és ezt a szokását azóta is megtartotta: az összes költségvetési vitában ezzel a Goethe idézettel vezeti be mondandóját. Tartalmi értelemben véve minden, általa kiemelten fontosnak tartott területet megemlített: a nemzetiségi civil szervezeteket, az egyedi döntésű támogatottságokat a kisebbségi vegyesbizottságok révén, az országos, települési, és területi nemzetiségi önkormányzatokat. Sajnálkozva állapította meg, hogy minden terület több mint egy évtizede alulfinanszírozott volt, az inflációt sem követték

³⁵ 2014. október 14. és 19. ülésnap, 36. felszólalás

³⁶ 30. ülésnap, 126. felszólalás

2002–2003 óta a támogatások, sőt, 2015-re néhány terület forrása csökkent is a törvényjavaslatban az előző évhez képest.

Ugyanakkor a ciklusban a nemzetiségi önkormányzatok, civil szervezetek jelentős forrásnövekedésben részesültek, ebbéli örömének rendszeresen hangot adott:

„A 2014. évi központi költségvetésben biztosított kevesebb mint 4 milliárd forint támogatás a 2018. évi központi költségvetéssel együtt már 10 milliárd 377,7 millió forint, azaz több mint a két és félszeresére emelkedik.” – fogalmazott 2017. június 12-i hozzászólásában.³⁷

4.2.2. Kiemelendő, a nemzetiségeket érintő törvényjavaslatokhoz tett felszólások

Az első ciklusban a költségvetés mellett kiemelt kérdés volt még a nemzetiségi nyelven történő anyakönyvezéssel kapcsolatos gyakorlati problémák megoldása. A német szószóló 2015. április 29-én és június 29-én³⁸ a nemzetiségi anyakönyvezésről tett felszólalásokat, az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvény módosításáról szóló vitában. A módosítás egyszerűsítette a nemzetiségi anyakönyvek kiadását, és az országos nemzetiségi önkormányzat állásfoglalását tette irányadóvá az anyakönyvezhető nemzetiségi nevek tekintetében. Ritter három gyermeke példáján mutatta be, hogy milyen kálváriát jelentett a meglévő szabályozás mellett nemzetiségi anyakönyvhöz jutni Magyarországon. A ciklusban később nyelvhasználati kérdésként még a szabálysértési eljárásokban biztosított tolmácsolás, illetve a nemzetiségi nyelvű dokumentumok kérdése merült fel.³⁹

2017. november 30-án⁴⁰ a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény módosításáról szóló vitához szólt hozzá. A javaslat eltörölte volna az öszszeférhetetlenségi szabályokat, és a politikailag aktív nemzetiségi képviselőknek megengedte volna, hogy az önkormányzati rendszer mindhárom szintjén egyszerre is képviselők lehessenek. Ezt egyes parlamenti képviselők kritizálták, Ritter pedig a saját példáján keresztül mutatta be, hogy ez nem csak lehetséges, hanem megítélése szerint hasznos is.

Kisebbségi jelentőségű ügyek mellett a ciklus végén még kiemelt figyelmet kapott az a nemzetiségi bizottságtól érkező kezdeményezés, miszerint a nemzetiségi nevelők és tanárok pótlékát emeljék meg. (Az emelés ekkor még minimális volt, egy fokkal jelentősebb emelésre a következő ciklus elején került sor.) A kormánytöbbség támogatta az indítványt, így azt elfogadták, a parlamenti vitában azonban általában a pedagógusok alacsony bérezése is szóba került.

³⁷ 232. ülésnap, 91. felszólalás

³⁸ 69. ülésnap, 14. és 26.; 91. ülésnap, 302. felszólalás

³⁹ 2015. október 20., 107. ülésnap, 66. és 2015. november 16., 116. ülésnap, 395. felszólalás

⁴⁰ 263. ülésnap, 116. felszólalás

A felvetésre Ritter tulajdonképpen az általánosabb probléma képviselőit kizárásával reagált. Kifejezte, hogy ő is örülne, ha nem csak a nemzetiségi pedagógusok bére emelkedne, hanem mindenkié, vagy ha a nem nemzetiségi köznevelési intézmények is magasabb finanszírozásban részesülnének, de ők (ti. a nemzetiségek bizottsága) a nemzetiségek érdekének képviselőiért vannak jelen.

„[M]i elsődlegesen azért vagyunk itt a parlamentben, hogy a nemzetiségi pedagógusoknak próbáljunk meg jobb lehetőségeket biztosítani, ezért választottuk a nemzetiségi pótlék-emelést, és nem alapbér – meg életpályamodell – és egyéb módosításokat.”⁴¹

4.2.3. Napirenden kívüli felszólalások

Ritter egy alkalommal kérdést intézett a miniszterelnökhöz, 2015. június 15-én⁴² Magyarország sohasem volt multikulturális társadalom? címmel, Orbán Viktor május 19-én, Strasbourgban elmondott beszédére reagálva. Kijelentette, hogy aki arról beszél, hogy Magyarország kultúrájában homogén ország, az

„a kisebbségi közösségek elismerését, a kisebbségi közösségekhez tartozó és azok fontosságának tudatában élő embereknek a politikai közösséghez való tartozását vonja kétségbe.”

Leszögezte, hogy a kulturális sokszínűség érték, és arra kérte a miniszterelnököt, hogy fejtse ki a kérdésben „világos álláspontját”.

Felszólalására Rétvári Bence államtitkár reagált azt fejtegetve, hogy a soknemzetiségű és a multikulturális nem ugyanazt jelenti, és a „szószólói szinten képviselt” nemzetiségek a „magyar nemzet szerves részei”, viszont a multikulturalizmus kifejezés a „különböző civilizációból érkező emberek találkozására szolgál”.

Ritter Imre a 2014–2018-as ciklus egyik legnagyobb eredményének azt tartotta, hogy – megítélése szerint – sikerült a nemzetiségek kérdését kivonni a napi politikai vitákból, és az ellenzéki és kormánypártokkal egyeztetve sikerült mindig egyhangú döntést hozni.⁴³ Ezt az első ciklusban 12 alkalommal emelte ki, annak ellenére, hogy a nemzetiségekkel kapcsolatos törvényhozás egyébként a megelőző ciklusokban is pártokon átívelő konszenzussal zajlott.

⁴¹ 2017. november 30., 263. ülésnap, 140.

⁴² 86. ülésnap, 144. felszólalás

⁴³ „Mindig a nemzetiségem érdeke volt a legfontosabb.” – Interjú Ritter Imre német nemzetiségi képviselővel. *Zentrum.hu*, 2018. november 7. <https://www.zentrum.hu/hu/2018/11/mindig-a-nemzetisegem-erdeke-volt-a-legfontosabb/> (Letöltés ideje: 2022. június 18.)

4.3. A képviselő, 2018–2022

2018-ban a nemzetiségi képviseletet tekintve igen érdekes ciklus vette kezdetét. Először is számottevő különbség jelent meg nemzetiségek képviselete tekintetében. Miközben a németiség teljes jogú képviselővel, addig a többi 12 nemzetiség csak szószólóval képviseltethette magát. Ritter képviselőként elfoglalta a Magyarországi nemzetiségek bizottságának elnöki székét is, illetve teljes jogú képviselőként joga volt másik bizottsághoz, jelen esetben a költségvetési bizottsághoz is tagként csatlakozni.

Természetesen a legérdekesebb változás az volt, hogy immár szavazati joggal is rendelkezett, így a szavazói magatartása, különösen abban az esetekben, amikor az ő szavazatával (is) lett meg a kétharmados arány (például a vagyionkezelői alapítványok létrehozása és az egyetemek illetén magánosítása esetén), illetve (korábbi) fideszes kötődése miatt is kritikák tárgyát képezte. Ez a dilemma a parlamentben is előkerült, sőt, már a választást megelőzően is az egyik legfontosabb témává vált. A köz- és nemzetiségi érdekek valamiféle összehangolásának kérdésében ugyanakkor azt a megoldást választotta, amit már a választások előtt is kifejezett, hogy „nem fog pártpolitikai vitákat folytatni”, de „ellenzékit játszani” sem kíván,⁴⁴ és noha „nem egy fideszes pártkatona”,⁴⁵ minden ügyben, ami megítélése szerint nem érinti a nemzeti kisebbségek ügyét, a kormánypártokkal együtt fog szavazni. Ugyanakkor „fenntartja magának a jogot”, hogy e főszabálytól például lelkiismereti okokból eltérjen, továbbá képviselői jogosítványaival élve minden nemzetiséget képviselni kíván.⁴⁶

Képviselőként aktívabb szerepet vállalt a második ciklusában, a 2014–18 közötti 55-höz képest 2018 és 2022 között 74 alkalommal szólalt fel az Országgyűlés plenáris ülésein. Ez a nemzetiségi szószólók és a német képviselő által tett összesen 208 felszólalás 35,57%-a, amellyel az általános aktivitásnövekedésnél ő maga még aktívabbá vált.

4.3.1. Költségvetési, zárszámadási, államháztartási ügyekben tett felszólalások

Az új parlamenti ciklusban először a 2019. évi központi költségvetéshez szóló hozzá 2018. június-júliusában, összesen négy alkalommal. Ezek egyikeként szintén kifejtette a parlamenti konszenzus hasznosságát nemzetiségi ügyekben:

⁴⁴ Élesedik egy új választási szabály, amely Orbán kezére játszik. *Index.hu*, 2018. március 27. https://index.hu/belfold/2018/valasztas/2018/03/27/a_nemet_nemzetiseg_egy_kepviselet_kuldetet_a_parlamentben_ritter_imre_nemzetisegi_mandatumat/ (Letöltés ideje: 2022. június 18.)

⁴⁵ Német nemzetiségi képviselő: nem fideszes pártkatona vagyok. *Magyarnemzet.hu*, 2018. április 8. <https://magyarnemzet.hu/belfold-archivum/2018/04/nemet-nemzetisegi-kepviselelo-nem-fideszes-partkatona-vagyok> (Letöltés ideje: 2022. június 18.)

⁴⁶ „Nem a Fideszt, hanem a németeket képviselem. Interjú Ritter Imre képviselővel. *Népszava*. 2018. április 20. https://nepszava.hu/1157943_nem-a-fideszt-hanem-a-nemeteket-kepviselem (Letöltés ideje: 2022. június 18.)

„Az elmúlt parlamenti ciklus nemzetiségi szempontból legfontosabb eredményének tartom, hogy (...) a magyar parlament minden frakciója és minden képviselője a Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága által beterjesztett törvényjavaslatokat kivéve a napi politikai csatározásokból mindig egyhangúlag szavazta meg.”⁴⁷

Ami látványos változás volt, hogy a költségvetési kérdésekben némileg hangnemet váltott. Ugyan továbbra is megköszönte a szaktárca, a kormány, a képviselők támogatását a források emelése miatt, de többször utalt vissza a korábbi időszakokra és arra, hogy a kiindulópont mennyire alacsony volt, tehát az előző ciklusbeli emeléseket csak egyfajta kezdetnek tartotta.

A 2020. évi költségvetési vitájában kiemelten beszélt arról, hogy miközben a magyarországi nemzetiségek hálásak lehetnek, elsősorban a kormánynak, az elmúlt években történő támogatásemelések miatt, addig valójában olyan hátrányból, elmaradásokból indultak ezek az emelések, hogy a nemzetiségek helyzete továbbra sem volt megfelelő:

„Magyarországon élő nemzetiségek nevében ismételten megköszönöm, elsősorban természetesen a magyar kormánynak, de az egész magyar parlamentnek, minden parlamenti képviselőnek az elmúlt öt évben nyújtott nemzetiségi támogatást.”

Kiemelte, hogy ezeket a támogatásokat azonban „a helyükön kell kezelni és értékelni”. Szerinte, annak,

„aki átfogóan látja a Magyarországon élő őshonos nemzetiségek helyzetét, a teljes folyamatot, a számok mögött lévő tartalmat, hogy milyen mélyről indultunk, (...), mennyire az utolsó órában vagyunk, az azt is tudja, hogy az elmúlt öt év még csak arra volt elég, hogy megkapaszkodjunk, újra hitet kapjunk, és új lendülettel elinduljunk azon az úton, elindítsuk azokat a hosszú távú programokat, amelyek a Magyarországon élő őshonos nemzetiségek fennmaradását biztosíthatják.”

A 2021. évi központi költségvetési vitához négyszer szólt hozzá. A költségvetési törvényben a roma támogatások átkerültek a Belügyminisztérium fejezetébe, a többi 12 nemzetiség pedig a Miniszterelnökség fejezetében szerepelt, így ekkor külön is beszélt ezekről. Mivel a roma nemzetiségre nézve a tervezet eleve mintegy 800 millió forintos emeléssel számolt, így ott nem merültek fel igények, a többi 12 nemzetiség esetében azonban összesen 1,1 milliárd forintos támogatásemelést fogalmazott meg a magyarországi nemzetiségek bizottsága.⁴⁸

⁴⁷ 2018. június 29., 15. ülésnap, 22. felszólalás

⁴⁸ 2020. június 10., 138. ülésnap, 34., június 11., 139. ülésnap, 66–70. és június 12., 140. ülésnap, 32. felszólalás

Ritter későbbi felszólalásából kiderült, hogy ezt a javaslatot a kormányzat nem fogadta el:

„Tudjuk, hogy a Covid-19-vírus okozta egészségügyi és gazdasági vészhelyzet jelentős terheket jelent Magyarországnak, ezért, bár az ezúttal elmaradó támogatásemelésemnek nem örülünk, de azt fegyelmezetten elfogadjuk, tudomásul vesszük.” – fogalmazott.⁴⁹

2021. május 19-én a 2022. évi központi költségvetés vitája kezdődött meg. Ekkor rövid összefoglalást adott az elmúlt évek nemzetiségi tételeinek az emeléseiről, azzal zárva, hogy a 2021. évi költségvetés esetében a magyarországi nemzetiségek bizottságának javaslatait nem fogadták be, így az bár a roma nemzetiség esetében emelést tartalmazott, a másik 12 nemzetiség esetében mintegy 400 milliós támogatáscsökkenés volt jelen.⁵⁰ A következő két napban részletesen kifejtette, hogy milyen területeken volt szükség emelésre. Összesen 2 milliárd 970,3 millió forint többlettámogatási igényt jelentett be a bizottság nevében.⁵¹ Június 7-én tett felszólalásából⁵² kiderült, hogy ezt így nem fogadták el, összesen azonban kétmilliárd forintos emelést kaptak a nemzetiségek.

2021. október 20-án a 2019 évi költségvetés zárszámadásáról volt szó, a bizottság nevében pedig Ritter az elfogadásra tett javaslatot. E hozzászólásában is visszatekintett egészen 2014-ig, az első felszólalására, és arra, hogy azóta mi változott. Kiemelte, hogy a nemzetiségi pénzek, támogatások, pályázati keretek felosztását a nemzetiségekért felelős minisztériumok törvényességi felügyelete mellett, de alapvetően a 13 nemzetiség maga végzi, maga határozza meg. Ami viszont saját szerepfelfogását tekintve még érdekesebb, az az, hogy arról beszélt, az objektív emelések mellett fontos, hogy a

„parlamenti jelenléttel a magyar politikusok, a magyar parlament megismerte a magyarországi őshonos nemzetiségek céljait, problémáit, és partner lett ezek megoldásában”. A magyarországi nemzetiségek bizottsága „részese lett a magyarországi politikai életnek”.⁵³

4.3.2. Kiemelendő, a nemzetiségeket érintő törvényjavaslatokhoz tett felszólások

Még 2018-ban került újra napirendre a nevelők és tanítók helyzete. Október 16-án a Magyarországi nemzetiségek bizottságának nevében előadóként szólalt fel a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény módosításáról szóló

⁴⁹ 2020. június 29., 143. ülésnap, 220. felszólalás

⁵⁰ 199. ülésnap, 36. felszólalás.

⁵¹ 200. ülésnap, 30., 201. ülésnap, 20. felszólalás

⁵² 207. ülésnap, 236. felszólalás

⁵³ 218. ülésnap, 22. felszólalás

vitában.⁵⁴ Átfogó elemzést mutatott be arról, hogy milyen állapotban volt a nemzetiségi óvodapedagógus-képzés, és egyszerre kell ösztöndíjakkal ösztönözni azt, hogy a fiatalok ezt a pályát válasszák, és pótlékemeléssel azt, hogy az aktív pedagógusok ne hagyják el a pályát, vagy esetleg magát az országot.

2018. december 11-én⁵⁵ a népszámlálásról szóló törvény kapcsán szólalt fel az ügyben, hogy a népszámláláskor kötelező lesz-e megadni a családi és utónevet. A MNOÖ határozatba foglalta ugyanis, hogy a kormány törvényjavaslatát nem támogatja, és felkérte Ritter Imrét, hogy az előterjesztést ne szavazza meg, és tegyen meg mindent a teljes anonimitás biztosítása érdekében. Felszólalásában felidézte a németység kitelepítését az 1945. december 22-én hozott kormányrendelet értelmében, aminek következtében három év alatt mintegy 220–250 ezer embert üldöztek el Magyarországról. Az ebből fakadó félelem volt tehát az alapja annak, hogy a MNOÖ azt szeretne volna elérni, hogy ne kelljen nevet megadni, és így ne derülhessenek ki szükségszerűen a nemzetiségi hovatartozási adatok, ne kapcsolódhassanak össze különböző, az állam által kezelt adatok. Mint hozzászólásából kiderült, Ritter egyébként a nemzetiségén belül kisebbségben volt, ő nem látott problémát a népszámlálás szabályozásában:

„...a magyarországi németséget igyekeztem meggyőzni arról, hogy nem azért volt ’46-ban kitelepítés és elűzetés, mert volt egy ’41-es népszámlálás, hanem azért, mert egy embertelen világ volt, ahol mindent meg lehet tenni. Ennek ellenére nagyon sok emberben benne van ma is a félelem...”

Mindezek alapján Ritter bejelentette, hogy a 2021. évi népszámlálásról szóló törvény elfogadásakor tartózkodni fog.⁵⁶

2019-ben újra érintette a képviselői jogállásából fakadó lehetőségeket, nem a szavazás, hanem a felszólalások tekintetében is. Június 8-án⁵⁷ az egyes adótörvények és más kapcsolódó törvények módosításáról szóló törvényjavaslat vitájához szólta hozzá, a nemzetiségi pedagógus-képzésre vonatkozó ösztöndíjak adómentessége tárgyában. Bizottsági előadóként módosítást nem javasolt, ugyanakkor egy ponton megjegyezte, hogy szívesen hozzászólna nem nemzetiségi szempontból is a témához, és képviselőként ezt meg is tehetné, de szándékosan nem teszi.

„Az elmúlt évi választást követően mint független nemzetiségi parlamenti képviselő bármelyik napirendi pont bármely szakaszához hozzászólhatok és elmondhatom véleményemet, észrevételeimet. Mondanom sem kell, hogy mint az Adótanácsadó Klub egyik alapító tagja, mint harminc éven át gyakorló adószakértő és költségvetési

⁵⁴ 30. ülésnap, 174. és 188. felszólalás

⁵⁵ 49. ülésnap, 66. felszólalás

⁵⁶ A népszámlálást később a Covid-19 koronavírusjárvány miatt 2022 őszére halasztották.

⁵⁷ 74. ülésnap, 48. felszólalás

kiegészítő minősítéssel rendelkező könyvvizsgáló nagy figyelemmel kísérem a különböző adótörvény-módosításokat (...). Ugyanakkor (...) íratlan szokásjog, hogy az előzetesen egyeztetett nemzetiségi ügyeket minden esetben kompromisszummal, politikai vita nélkül, egyhangúlag fogadta el az előző és a mostani parlament is. Ezt a konszenzust nem kívánom a legkisebb mértékben sem kockáztatni, hogy képviselői felszólalásomban kifejtendő szakmai véleményemmel esetleg olyan, akár politikai vitába keveredjek vagy csúszsak bele, amely az eddigi íratlan szokásjogot nemzetiségi ügyekben veszélyeztetné.”

2019 végén sor került a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény módosítására. Ritter az előterjesztő nemzetiségi bizottság képviselőjeként szólalt fel. A törvényjavaslat alapján a nemzeti köznevelésről szóló törvény 2020. január 1-jétől úgy módosult, hogy a nemzetiségi pótlék alsó határa az akkori 30 százalékról 10 százalékra csökkent, és felső határa 30 százalék helyett 40 százalékra emelkedett. Ezzel sokaknak emelték a pótlékot, és bevezettek újabb, alacsonyabb kategóriákat azok számára, akik addig egyáltalán nem voltak jogosultak pótlékre. Ritter előterjesztőként megjegyezte, hogy ez a kérdés kifejezetten fontos volt a határon túli magyarság, a példamutatás szempontjából is.

Ez „a határon innen, Magyarországon élő nemzetiségek és a határon túli magyarságnak ugyanúgy fontos kérdés. (...) pont 215 német nemzetiségi óvoda van, mint ahány 215 határon túli magyar nemzetiségi óvoda van.”⁵⁸

Abból, hogy ezen a ponton a párhuzam a magyar nemzetiségek és a kisebbségben élő, határon túli magyarok között immár nem csak elméleti, hanem gyakorlat is, az látszik, hogy Ritter szándéka feltehetőleg az volt, hogy a magyar nemzeti többség számára érthetővé, világossá tegye a kisebbségi létből fakadó élethelyzetet.

2020 május-júniusában a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény módosítása került napirendre, amelynek benyújtója a Magyarországi nemzetiségek bizottsága volt. Ritter előterjesztői nyitóbeszédében kifejtette, hogy a korábbi törvénymódosításokhoz hasonlóan ezúttal is csak olyan módosító került a törvényjavaslatba, amiben az előzetes egyeztetések során mindenki egyetértett.

„Minden olyan kérdéskör, probléma, felvetés, amire nem tudunk olyan megoldást találni, amivel mindenki egyet tudott érteni, az nem került bele ebbe a törvényjavaslatba.”⁵⁹

A törvényjavaslat 48 pontot tartalmazott, ezek jó része a javaslat indoklása alapján a jogalkalmazói tapasztalatok alapján felmerült visszasságokból és eltérő

⁵⁸ 2019. november 21., 96. ülésnap, 78., 88., és 2019. december 2., 99. ülésnap, 356., 358. felszólalás

⁵⁹ 2020. május 7., 127. ülésnap, 99. felszólalás

jogértelmezésekből fakadó problémák kiküszöbölésére született. Egyebek mellett megalkotta a nemzetiségi nevelésben-oktatásban részt vevő köznevelési intézmény fogalmát, foglalkozott azzal, hogy ha a nemzetiségi önkormányzat fenntartóvá válik, akkor a köznevelési intézmény feladatainak ellátását szolgáló ingó és ingatlan vagyont is át kell adni, meghatározta, hogy milyen esetekben kell kitűzni a települési nemzetiségi önkormányzati választást, és ennek meghatározásában milyen jogkörei vannak az országos önkormányzatoknak, de ezeken kívül még adatkezelési kérdésekkel is foglalkozott.

Előadói válaszában kiemelte, hogy ők (ti. a nemzetiségi képviselő és a szószólók) a nemzetiségek érdekében politizálnak és próbálják „*a szemüvegen kívülre rakni*” a napi politikai csatározásokat, amik „*megakadályoznák azt, hogy a nemzetiségeink érdekében hatékonyan dolgozzunk.*” Ezért nem reagált néhány felvetésre, ami nem közvetlenül a javaslat szövegét érintette.⁶⁰

2020. június 2-án zajlott le a bizottsági jelentések és az összegző módosító javaslat vitája, az egyéb bizottsági javaslatok alapján a nemzetiségek bizottsága új, egységes szövegjavaslatot készített, erről szavazott később az Országgyűlés. Ritter kilátásba helyezte, hogy két év múlva újabb módosítócsomagot terjesztenek be.⁶¹ Felszólalásaiban jelezte, hogy időközben a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény módosításáról szóló kormányzati javaslat is benyújtásra került, így az e területet érintő változásokat egyszerre tudja a parlament elfogadni.⁶²

2021. május 18-án újfent módosító indítványt nyújtott be a magyarországi nemzetiségek bizottsága a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény módosításáról. A javaslat lényege az volt, hogy „*az országos nemzetiségi önkormányzatok közgyűlései nemzetiségi listaállításáról szóló döntéseinek szabályait világosan és tisztán rögzítse*”, hogy demokratikus legitimitást biztosító, jogszerű döntések születessenek. Ritter előremutató, az autonómiát biztosító lépésnek tekintette, hogy a törvény nem írja elő, hogy a nemzetiségi listáról szóló döntését nyílt vagy zárt ülésen, nyílt vagy titkos szavazással hozza-e meg az országos nemzetiségi önkormányzat, ezt a működési szabályzataikban maguk határozzák meg. Azonban a javaslat leszögezte, hogy a döntés a személyi azonosító kivételével nyilvános, és azt az önkormányzat honlapján egy napon belül nyilvánosságra kell hozni. A javaslat szólt még a törvényességi felügyeletről, jogorvoslati lehetőségekről is. Ritter Imre ezúttal is kifejtette, hogy:

„[mi], ha lehetséges, kizárólag csak a törvények nemzetiségi vonatkozásairól foglalunk állást, mint ahogy ezen törvényjavaslatban is kizárólag a nemzetiségi listával kapcsolatos eljárási szabályokat kívántuk optimalizálni, szabályozni, és semmilyen formában,

⁶⁰ 2020. május 7., 127. ülésnap, 133. felszólalás

⁶¹ 2020. június 2., 133. ülésnap, 198. és 204. felszólalás

⁶² 2020. július 2., 145. ülésnap, 170. felszólalás

semmilyen mértékben nem volt szándékunkban bővebb, szélesebb körű politikai kérdéseknek a szabályozása vagy bármilyen szintű részleges módosítása.”⁶³

Érdekesség, hogy Ritter felszólalásából kiderült, hogy az ellen, hogy a törvény megkövetelje a minősített többséggel hozott döntést a listaállításról, elsősorban az Országos Roma Önkormányzat emelt szót, arra hivatkozva, hogy az az ő esetükben nehezen biztosítható, és így a roma kisebbség könnyen képviselő nélkül maradhat. Ma már tudjuk, hogy – részben éppen amiatt, mert a küldöttgyűlés nem tudott megállapodni a szavazás titkos vagy nyílt mivoltában – az ORÖ nem állított listát a 2022-es választásokra, így jelenleg nincs roma szószóló a parlamentben.⁶⁴

4.3.3. Egyéb, napirenden kívüli, és a nemzetiségek helyzetéről szóló beszámolók elfogadása kapcsán tett felszólalások

2019 februárjában került a parlament elé a Magyarország területén élő nemzetiségek helyzetéről (2015. február – 2017. február) szóló kormányzati beszámoló. Ritter tájékoztatta a parlamentet, hogy a hazai nemzetiségek bizottsága a beszámoló elfogadását támogatta. Kifejtette,⁶⁵ hogy ugyan voltak még hátralévő feladatok, de ennek ellenére az elmúlt években olyan mértékű előrelépés történt, amiért köszönettel tartozott a kormánynak, a parlamentnek, a frakcióknak, a független képviselőknek és a kormányzati apparátusban dolgozóknak is. Köszönetet mondott Dr. Szalayné dr. Sándor Erzsébetnek, a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztoshelyettesnek is, és újra megemlítette, hogy a magyarországi nemzetiségi politika hogyan ágyaz meg a határon túli magyarokkal kapcsolatos politikának.

A jelentéssel kapcsolatos vitában került elő élesen, hogy hogyan szavazott az elmúlt képviselői időszakában Ritter Imre a kormánynak fontos törvényjavaslatok tekintetében. Bencsik János Jobbikos képviselő – miközben elismerte az előrelépéseket – alapvetően kritikus hangot ütött meg a beszámoló kapcsán, felrótta Ritternek, hogy ő a parlamentben a kétharmados Fidesz-KDNP biztosítéka.⁶⁶

Ritter Imre kijelentette, hogy a parlamentben a szavazói magatartása nem az ő saját egyéni döntésének a függvénye, hanem azt még a választások előtt, miután a MNOÖ úgy döntött, hogy számukra „stratégiai kérdés”, hogy teljes jogú

⁶³ 2021. május 18. 198. ülésnap, 37. felszólalás

⁶⁴ Ugyanakkor a Fidesz-KDNP listáján egy, az összefogott ellenzéki pártok közös listáján 3 roma képviselő is bekerült a 2022-es Országgyűlésbe. Lásd ezekről a fejleményekről bővebben: Kállai Péter: How to Lose (the Almost) Guaranteed Representation – Recent Developments concerning Roma Parliamentary Representation in Hungary. *ECMI Minorities blog*, 2022. március 11. <https://www.ecmi.de/infocchannel/detail/ecmi-minorities-blog-how-to-lose-the-almost-guaranteed-representation-recent-developments-concerning-roma-parliamentary-representation-in-hungary> (Letöltés ideje: 2022. június 18.)

⁶⁵ 2019. február 20., 55. ülésnap, 8. felszólalás

⁶⁶ 55. ülésnap, 12. felszólalás

képviselő legyen, a közgyűlésben átbeszélték, továbbá valamennyi parlamenti frakcióval előre egyeztetették. Magyarázata szerint a szabály az, hogy nemzetiségi kérdésekben a nemzetiségek érdekei szerint szavaz, nem nemzetiségi kérdésekben pedig, amennyiben a mindenkori magyar kormány olyan nemzetiségpolitikát folytat, amelyet a magyarországi nemzetiségek úgy ítélnek meg, hogy számukra jó, akkor a mindenkori kormány mellett fog szavazni. Elmondása szerint ezt előre elmondták, és akkor is ehhez tartotta volna magát, ha más végeredménye lett volna a választásoknak.⁶⁷

Bencsik János későbbi hozzászólásában⁶⁸ arról beszélt, hogy nem a saját értékítéletét közvetíti, hanem arról, hogy a közvélemény szemében hogyan tűnt fel Ritter Imre (és Farkas Félix roma szószóló) is a kormány bábjaként, eszközeként. Bencsik példákat is hozott, hogy miket szavazott meg Ritter.

„Például megszavazta a közigazgatási bíróságok bevezetését, amely gyakorlatilag a független magyar igazságszolgáltatás és a bíróság szétverésének, pártállamosításának első lépcsőfoka, megszavazta a lakás-takarékpénztárak bezárását. Tehát ilyen szavazások után nehéz az embernek magát úgy pozícionálni, hogy nem akar, nem vesz részt a belpolitikában, hanem csupán nemzetiségi ügyeket képvisel.” Csárdi Antal (LMP) is hozott egy példát: „... jól értem-e: akkor, ha a kormány egy helyes és szimpatikus kormányzást folytat a nemzetiségek érdekei mentén, akkor meg lehet szavazni egy rabszolgatörvényt? Nem látom az összefüggést...”⁶⁹

Ritter még egyszer hozzászólt⁷⁰ a kérdéshez, néhány tartalmi felszólalásra is reagált, például egyetértett Arató Gergely képviselő hozzászólásával⁷¹ abban, hogy ezek a támogatások, az emelések nem adományok a kormány részéről, hanem jog. Szavazói magatartása kapcsán felajánlotta Bencsik Jánosnak, hogy szívesen elmagyarázza a döntései hátterét az ülés után, és kijelentette, hogy „ez az *egyedüli lehetséges módja* annak, hogy egy nemzetiség és egy nemzetiségi képviselő a szavazati jogával hogyan él.” (*saját kiemelés*)

2019. december 10-én⁷² napirend előtti felszólalásában az első nemzetiségi önkormányzatok megalapításának 25. évfordulójáról emlékezett meg, mintegy összegezve eddigi tevékenységüket. A parlamenti képviselő tekintetében elmondta, hogy:

„a Magyarországi nemzetiségek bizottsága munkájának az eredményeként az első három évben a nemzetiségi támogatások mintegy négyszeresére emelésével biztosítottuk

⁶⁷ 55. ülésnap, 22. felszólalás

⁶⁸ 55. ülésnap, 34. felszólalás

⁶⁹ 55. ülésnap, 24. felszólalás

⁷⁰ 55. ülésnap, 36. felszólalás

⁷¹ 55. ülésnap, 18. felszólalás

⁷² 102. ülésnap, 46. felszólalás

a nemzetiségi önkormányzataink és nemzetiségi egyesületeink alapvető működésének feltételeit, az utóbbi két évben pedig a nemzetiségi pedagógus-program kidolgozásával és elindításával megalapoztuk gyermekeink és unokáink nemzetiségi jövőjét.”

2020 februárjában futott a Petőfi Irodalmi Múzeum és Petőfi Irodalmi Ügynökség Hajónapló című műsora, melynek keretében, a Gumiszoba elnevezésű blokkban *„többek között a németység teljes kiirtásáról vizionáltak, általánosító, a német közösség tagjait súlyosan sértő kijelentések hangzottak el.”* Ritter napirendi előtti felszólalásában elmondottak szerint a

„kollektív bűnösség elve alapján a német közösséget összemosták a náci Németország által elkövetett bűnökkel, sértő és gúnyos megjegyzéseket tettek a magyarországi németsegre is.”

A műsor nagy botrányt kavart, mire azonban ezzel kapcsolatban Ritter napirend előtt fel tudott szólalni, addigra le is állították.⁷³ Ritter elmondása szerint Demeter Szilárd, a műsorért felelős PIM igazgatója, bocsánatot kért tőle e-mailben *„melyben az adás vendégei és a saját nevében is megköveti a magyarországi német közösséget.”*⁷⁴

2020. szeptember 22-én a kormány beszámolóját tárgyalta az Országgyűlés a magyarországi nemzetiségek helyzetéről. Ritter kifejtette, hogy a nyelvvésztés valóban a nemzetiségek egyik legnagyobb problémája, majd az eredményekre fókuszálva a nemzetiségi pedagógus-képzésről beszélt leginkább. Arra a felvetésre, hogy „mennyire kell közel lennie” a kormánypártokhoz egy nemzetiségnek, Ritter kifejtette, hogy bár ő és szószólótársai mindig megköszönik a lehetőségeket, támogatásemeléseket, de valójában

„mindig, kivétel nélkül mindig felvetjük azt is, hogy ezzel természetesen nem oldotunk meg mindent, nagyon sok olyan feladat van előttünk, ami éget, és a 36. órában vagyunk”.⁷⁵

Ekkor a választójog gyakorlásának kérdése is felmerült. Ritter véleménye szerint az, hogy a választóknak választaniuk kell, hogy pártlistára vagy nemzetiségi listára szavaznak-e (ennek megfelelően iratkoznak-e fel a nemzetiségi

⁷³ Tiltakozott mások mellett például Szalayné Sándor Erzsébet nemzetiségi biztoshelyettes is, vagy Brenner Koloman, a német nemzetiséghez tartozó jobbkios képviselő is. Demeter Szilárd múzeumigazgató először még védte a műsort a szólás- és sajtószabadságra, valamint a szerkesztői szabadságra hivatkozva, majd később bocsánatot kért.

⁷⁴ 2020. február 17., 105. ülésnap, 46. felszólalás

⁷⁵ 151. ülésnap, 56. felszólalás. A felszólalás egy reakció volt Brenner Koloman képviselő felvetésére. (151. ülésnap, 42. felszólalás)

névjegyzékbe), kizárja a visszaélési lehetőségeket; azt, hogy a nem az illető nemzetiséghez tartozók feliratkozzanak. Ugyanakkor ez a fajta visszaélési lehetőség az önkormányzati szinten megmaradt, ismerte el. Ez egyébként érdekes érvelés, mert ezzel mintegy elismerte, hogy a pártlistára való szavazásról való lemondás nemzetiségiként nagy áldozat, legalábbis elég nagy áldozat ahhoz, hogy a nemzeti többséghez tartozók ezt ne tegyék meg.

2020. november 10-én egy újabb botrányra, konkrétan Bárány Balázsnak, az MSZP országos elnökségi tagjának, solymári önkormányzati képviselőnek egy civil fórumon napokkal korábban elhangzott mondataira reagált. A médiához eljuttatott felvétel szerint Bárány a következőképpen fogalmazott: „*konkrétan ott, ahol a polgármester egy elfajzott tősgyökeres sváb, fideszes, sőt annál is fideszesebb, cigánygyűlölő, homofób, zsidógyűlölő, igazi fasiszta barom.*” Ritter a politikusnak a közéletből történő kizárására szólított fel.⁷⁶

November 20-án az Európa Kulturális Fővárosa 2023 programsorozat kapcsán szólalt fel, nehezményezve azt, hogy a szervezők a nemzetiségeket jórészt kihagyták a programból, és sértő bevezető szöveget tettek fel annak honlapjára:

„Nemzeti kisebbségek bevonása. (...) A városban ma csak minimális számban élnek magukat más nemzetiségek tagjainak vallók, és ők is többnyire vagy egyetemistaként, vagy a környéken letelepedett külföldiként vannak jelen, így aztán nincsenek szem előtt, és az önszerveződés sem jellemző rájuk. A jelenlétük mégis egyszerűen lehet kihívás és lehetőség arra, hogy a programunkban megjelenhessen egy csipetnyi idegen íz, ami révén a helyieket is könnyebben szembesíthetjük a más milyenséggel.”⁷⁷

Ritter tiltakozása után a szervezők megbeszélésre hívták őt, és egyeztetések kezdődtek. December 14-én már pozitív fejleményekről tudott beszámolni.⁷⁸

2021. november 8-án napirend előtti felszólalásában a nemzetiségi pedagógus-program eredményeiről, terveiről beszélt, kivételesen tágabb kontextusba is helyezve a kérdéskört:

„amennyiben a nemzetiségi ösztöndíj-program segítségével 100-200, akár 500 fővel több jól képzett nemzetiségi pedagógust tudunk biztosítani, ezzel nemcsak a nemzetiségi pedagógus-ellátottság helyzetén tudunk jelentősen javítani, hanem egyúttal az egész magyar köznevelési rendszer részére is ugyanennyi fővel több, jól képzett pedagógust tudunk biztosítani.”⁷⁹

⁷⁶ 165. ülésnap, 32. felszólalás

⁷⁷ 170. ülésnap, 94. felszólalás

⁷⁸ 175. ülésnap, 213. felszólalás

⁷⁹ 220. ülésnap, 34. felszólalás

4.3.4. *Nem nemzetiségi napirendi ponthoz tett felszólalások*

Kiemelendő, hogy míg a szószólók, bár a törvény szövege szerint „tevékenységüket az adott nemzetiség és a közjó érdekében” végzik, csak nemzetiségi napirendé nyilvánított ügyekben szólalhatnak fel, addig Ritter Imrének teljes jogú képviselőként nem kell ilyen korlátozással szembesülnie, minden témához szabadon hozzászólhat.

2021 áprilisában több egyetem alapítványának létrehozásáról és az azoknak szóló vagyonszármazásról volt szó az Országgyűlés plenáris ülésén. Ez volt az első olyan alkalom, amikor Ritter élt azzal, hogy „teljes jogú” képviselő, és ilyen minőségében szólott hozzá. Ugyanis az egyik, a felsőoktatás szabályozására vonatkozó és egyes kapcsolódó törvények módosításáról szóló törvényjavaslat – mivel a Házbizottság ülése után került napirendre – nem volt nemzetiségi napirendként megjelölve. Ugyanakkor mivel együttes vita zajlott, így végül hozzá tudtak szólni a szószólók is. Ritter a magyarországi nemzetiségek bizottságának álláspontját ismertette, mindenekelőtt leszögezve ismét, hogy csak a nemzetiségi aspektusra fókuszál:

„Előljáróban szeretném megjegyezni, hogy a vita politikai részében a Magyarországi nemzetiségek bizottsága részéről nem kívánunk részt venni, hozzászólásomat kizárólag a nemzetiségi kérdésekre korlátozom.”

Elsősorban a nemzetiségi óvodapedagógus-, -tanító-, -tanár- és -szaktanárképzés, a nemzetiségi felsőoktatás területén tett lépésekről beszélt, kiemelve, hogy vannak még feladatok e téren. Ugyanakkor néhány példával (például hogy az ELTE Origó Nyelvvizsgaközpont meg akarta szüntetni 13 úgynevezett kisebb nyelv, köztük 5 nemzetiségi nyelv nyelvvizsgáit, és csak hosszas tárgyalások után tudta a fenntartó biztosítani a szükséges forrásokat) tökéletesen illusztrálta a felsőoktatás általánosan forráshiányos állapotát.

Felszólalásának lényege az volt, hogy míg a közoktatás, köznevelés tekintetében az adott nemzetiségeknek egyetértési vagy legalább véleményezési joguk van, addig ez a felsőoktatás területén nincs így, csak a miniszternek kell véleményt kérni az adott nemzetiségtől. Ritter szerint

„a miniszter részére a felsőoktatási törvényben előírt véleménybeszerzési kötelezettséget ki kell terjeszteni ugyanúgy a kuratórium nemzetiségi képzésre vonatkozó döntéseire is.”

Ez volt tehát Ritter egyéni módosító indítványa, melyben ugyan a bizottság tagjai is egyetértettek vele, de technikailag a bizottság nem tudta azt benyújtani, ezért Ritter volt kénytelen egyéni képviselői indítványként megfogalmazni. (Ritter

minden egyes egyetem esetén elmondta ugyanazt, hogy a bizottság nem készít módosítót, de ő a „A felsőoktatás szabályozására vonatkozó és egyes kapcsolódó törvények módosításáról” szóló javaslatához igen.) A módosítóról nem szavazott külön az Országgyűlés, az bekerült az egységesített törvényjavaslatba, ami a ház elé került szavazásra.⁸⁰

Ritter Imre – az imént kifejtett technikai jellegű probléma miatt történt képviselői felszólalás és módosítóbenyújtáson kívül – még két olyan felszólalást tett, amit szószólóként nem tehetett volna meg, azaz kétszer szolt hozzá nem nemzetiségi napirendhez. Ezeket a II. világháborút követő jogsértések miatti kárpótlások ügyében született, egész pontosan az egykori Rozmaring Mezőgazdasági Termelőszövetkezet működési területén kárpótlásra váró személyek helyzetének rendezéséről szóló törvényjavaslattal kapcsolatban tette meg. Ritter felszólalásaiban az érintettek érdekeit tolmácsolva a kárpótlásban érintettek körének tágabb megfogalmazására, jogszabályi pontosításokra tett javaslatot. Amint kifejti,

„az a felfoghatatlan és megengedhetetlen helyzet állt fenn Solymár, Pilisszentiván és Nagykovácsi – nem kell hangsúlyoznom, hogy a II. világháborút követően gyakorlatilag még döntően sváb települések – lakói esetében, hogy közel 350 család a mai napig, bő 30 évvel a rendszerváltás, a kárpótlások megkezdése után sem kapta meg azt a részleges kárpótlást sem, amit máshol mások már évekkal, évtizedekkel korábban megkaptak.”⁸¹

Az elfogadott 2021. évi CXLV. törvény végül nagyrészt tartalmazza Ritter egyéni módosító javaslatait.⁸²

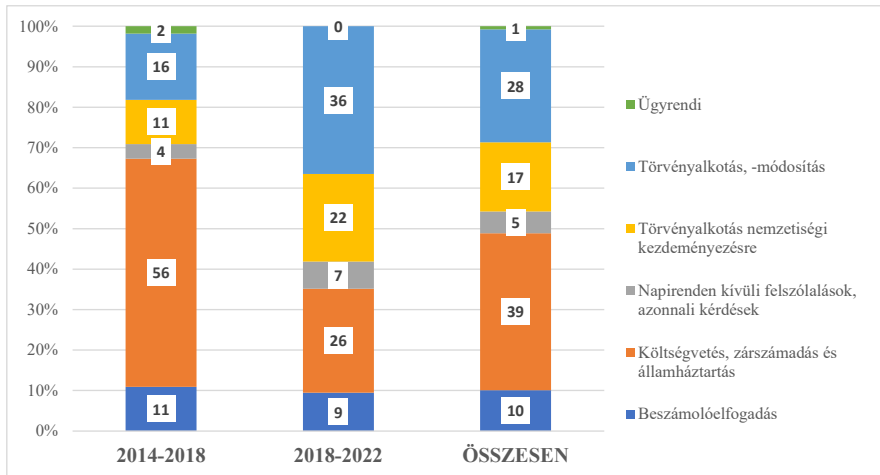
5. Konklúzió – hatékony képviselet, hatékony részvétel?

Ritter Imre tehát az általam megkülönböztetett típusok közül leginkább a költségvetésre-zárszámadásra, államháztartásra vonatkozó törvényalkotási vitában aktív, illetve egyéb, a nemzetiségeket (is) érintő törvényalkotás és -módosítások kapcsán szólal fel. Az egyéb kategóriákba sorolható felszólalásokat is tesz, de jóval alacsonyabb számban, napirend előtti vagy utáni felszólalásra például kifejezetten ritkán emelkedik. Elmozdulás történt azonban a két fő kategóriát tekintve is a két ciklus között. Míg 2014 és 2018 között, szószólóként a költségvetési kérdések domináltak hozzászólásait, addig 2018-tól kezdődően, immár képviselőként sokkal inkább az egyéb törvényalkotásról szóló parlamenti vitákhoz szolt hozzá, és költségvetési

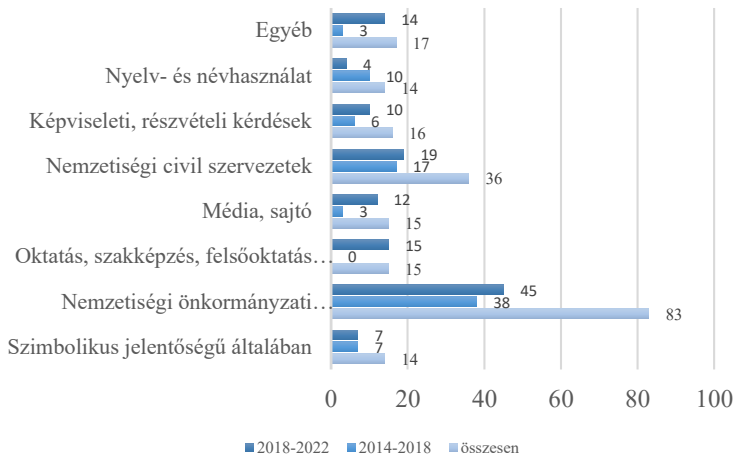
⁸⁰ 2021. április 26. 191. ülésnap, 226., 244., 264., 272., 286., 314., 330. és 338. felszólalás

⁸¹ 2021. november 10., 222. ülésnap, 86. és december 13., 230. ülésnap, 277. felszólalás

⁸² T/17427/2. Módosító javaslat. Az egykori Rozmaring Mezőgazdasági Termelőszövetkezet működési területén kárpótlásra váró személyek helyzetének rendezéséről <https://www.parlament.hu/irom41/17427/17427-0002.pdf> (Letöltés ideje: 2022. június 18.)

1. ábra. Ritter Imre felszólalásainak típusai (2014–2022, %)

2. ábra. Ritter Imre parlamenti felszólalásainak témái (2014–2022)

vitákban kevesebbszer nyilvánult meg. Ezt a változást azonban nem magyarázza megváltozott szerepe és jogállása, hiszen amint az az elemzésből is kiderült, mindössze néhány alkalommal szolt hozzá nem nemzetiségi napirendi ponthoz.

Összegezve, ahogyan az a 2. ábrán látszik, Ritter kiemelt témája a nemzetiségi önkormányzatok feladatai. Az ábra kapcsán fontos azt leszögezni, hogy a számok nem a felszólalások konkrét számát mutatják, hiszen egy-egy felszólalás több

témát is érinthet, tehát a címkék nem kizárók. A számok tehát azt mutatják, hány felszólalását lehetett ellátni az adott téma címkéjével. Látható, hogy ez a kiemelt téma egészült ki az ezzel kapcsolatos finanszírozási, ingatlangazdálkodási stb. vetületekkel. Ugyanebben a vonatkozásban beszél a médiáról és a nemzetiségi civil szervezetekről is.

Kiemelendő, hogy képviselőként Ritter immár nem csak a Magyarországi Nemzetiségek Bizottságának lehet tagja, hanem teljes jogú tagja a Költségvetési bizottságnak is, mintegy ezzel is mutatva munkájának fő fókuszát.

Megjegyzendő, hogy – ahogy arra egy felszólalásában utal is – Ritter Imre közgazdász végzettségű, adótanácsadó, könyvvizsgáló, így a gazdasági kérdések iránti érdeklődése aligha újkeletű. Ez a fajta felszólalási fókusz azonban vélhetően nem csak szubjektív érdeklődésének a kérdése, hanem képviselői szerepfelfogásával is találkozunk. Felszólalásaiból az látszik, hogy elsődleges feladatának azt tartja, hogy megfelelő forrásnövekedést érjen el a kormányzatnál, hogy a parlamenti többség (lehetőleg egyhangúan) támogassa a nemzetiségek igényeit a költségvetési tervezési időszakokban. Az, hogy ez kiemelt feladat lehet számára, abból is látszik, hogy „szimbolikus jelentőségű” címkével ellátható felszólalásra csak néhány alkalommal emelkedett.

A fenti adatok alapján az látszik, hogy bár a német nemzetiségi képviselő aktívabb, mint szószólóként volt, valójában szándékosan nem él a képviselői jogosultságokkal, nem használja ki azt, hogy felszólalási lehetőségei nem korlátozottak, szándékosan nem szól hozzá nem nemzetiségi témákhoz. Tulajdonképpen tudatosan kerüli, hogy nem nemzetiségi ügyekben felszólaljon, sőt, a felmerülő kérdések általánosabb, nem nemzetiségi vetületeiről való beszédet is kerüli.

Más tekintetben viszont élt jogosultságaival, részt vett a parlamenti szavazásokon, ezzel azonban leginkább csak a közvélemény egy részének és az ellenzéki képviselők fent bemutatott vádjait vonta magára. Tehát miközben saját állítása szerint távol kívánt maradni a politikai vitáktól, és a legfőbb eredménynek éppen a konszenzust tartotta nemzetiségi ügyekben, aközben, bár nem beszélt álláspontjáról nyíltan más ügyekben, rendre a kormánypártokkal, az őt önkormányzati politikai karrierje idején támogató Fidesz-KDNP koalícióval szavazott. Noha elmondása szerint 2014 után párttagságát felfüggesztette, 2018 után pedig ki is lépett a Fideszből,⁸³ ezzel jól láthatóan nem tudta maga mögött hagyni a személyével és képviselői szavazati magatartásával kapcsolatos pártpolitikai természetű kritikákat.

Ez a helyzet eleve kétségessé teszi, hogy hatékony képviselőt tud-e ellátni, tudja-e képviselni „csak” a németiséget. Az látható, hogy az önként vállalt korlátozás a témák tekintetében nem oldja fel ezt az ellentmondásos helyzetet. A szavazásokon való részvétel, a nagyon megosztó témákban a véleménynyilvánítás

⁸³ *Zentrum.hu*, 2018. november 7.

elmulasztása, a nyílt politikai állásfoglalás kerülése, de a konzekvens kormány-többséggel való együtt szavazás elkerülhetetlenné teszi a kritikákat.

Összességében kijelenthető, hogy nem látszik az, hogy a képviselői jogosítványok érdemben hozzáadnának a nemzetiség képviselőéhez, nem látszik az, hogy a szavazati jog segítené az érdemi, szubsztantív vagy hatékony képviselőt, inkább csak korábban elkerült vitákat generál a tekintetben, hogy a nemzetiségi képviselő hogyan szavaz. Hozzájárulhatna a hatékonysághoz az, ha Ritter Imre nem nemzetiségi ügyekben is hallatná a hangját, de ez úgy tűnik, nem felel meg az ő szerepfelfogásának. Véleménye szerint ezzel a saját közösségét „szétvágva” kellene politizálnia. Ugyanakkor állítása szerint a „Stop Soros” törvénycsomaggal és az „idegen népesség betelepítését” tiltó hetedik Alaptörvénymódosítással szemben senki nem hozott fel „megalapozott ellenérvet”.⁸⁴ Megítélése szerint a „Stop Soros” törvénycsomag nem is érintette közvetlenül a nemzetiségeket.⁸⁵

Az látszik, hogy az ő meggyőződése szerint kizárólag a nemzetiségekkel kapcsolatosan kell felszólalnia a parlamentben. Sőt, még a nemzetiségekkel kapcsolatos ügyeket sem helyezte tágabb kontextusba, például az oktatás vagy más költségvetési kérdés területén. Ahogy a 2018–2022-es ciklus egyik utolsó, képviselőként, nem nemzetiségi napirendhez tett felszólalásából látszott, számára a képviselő sokkal inkább szimbolikus dolog, mely a múltbéli sérelmeket ellensúlyozza:

„Bízom benne, hogy minden feldolgozatlan probléma lassan napirendre és megoldásra kerül, és a múlt fájó sebei lassan begyógyulnak. Ebben nagy segítség számunkra a 2014. évben megvalósult parlamenti képviselő, amely új időszámítás kezdetét jelentette a magyarországi őshonos nemzetiségeknek, benne kiemelten a német nemzetiségnek is.”⁸⁶

Ugyanakkor ezzel valamelyest szemben áll az, hogy nem volt kifejezetten aktív szimbolikus, történelmi, bilaterális ügyek felvetésében, sokkal aktívabbnak a nemzetiségi önkormányzatok feladatellátását tekintve, költségvetési kérdésekben bizonyult.

⁸⁴ Uo.

⁸⁵ Az állítás formailag igaz, a nemzetiségi civil szervezeteket, éppen a Magyarországi Nemzetiségek Bizottságának kérésére kivették a törvény hatálya alól. Érdekesség, hogy az előző ciklusban még Kissné Köles Erika szlovén szószóló a Magyarországi nemzetiségek bizottságának előadójaként kérte 2017. június 12-én az Országgyűlést arra, hogy a külföldről támogatott szervezetek átláthatóságáról szóló törvény ne érintse a magyarországi nemzetiségi szervezeteket. Nem általánosan volt kifogása a törvény szövegével és céljaival kapcsolatban, csak a nemzetiségeket támogató szervezeteket kívánták kivonni a törvény hatálya alól. Ezügyben sikerrel jártak, így végül is e törvény valóban nem „érinti közvetlenül” a nemzetiségeket. Az Európai Unió Bírósága végül 2020. június 18-án mondta ki, hogy a civil szervezetek támogatását érintő törvény diszkriminatív, és az egyesülési szabadságot is sérti. A Bíróság C78/18. sz. ügyben hozott ítélete, ECLI:EU:C:2020:476.)

⁸⁶ 2021. november 10., 222. ülésnap, 86. felszólalás

Ritter – a parlamenti konszenzus elérése mellett – a nemzetiségi támogatás-növekedést említette, ha az eredményekről kellett beszámolnia. A felszólalásai-ból, azok tágabb kontextusából azonban az látszik, hogy mindez teljes mértékben a kormány elgondolása szerint alakul, ami nem csak a nagy parlamenti többség következménye, hanem egyértelműen látszik abból is, hogy a szószólók és a német nemzetiségi képviselő legtöbb hozzászólásukban megköszönték a kormány és a kormánypártok támogatását. Sok esetben, ehhez az ellenzéki képviselőket és függetleneket is hozzávették, amikor a parlamenti konszenzus fontosságáról beszéltek. Ahogy azt fent bemutattam, e hálálkodó viszony miatt Ritter Imre nemegyszer magyarázkodni is kényszerült a parlamentben.

Kétségkívül fontos lehet ugyanakkor a magyarországi nemzetiségek bizottságának állandó jelenléte, és a törvénymódosítások vagy költségvetések állandó véleményezése. Természetesen nem tudnak a parlamenti munkát kétharmados többséggel meghatározó kormánypártokkal *szemben* felvetni javaslatokat, de – ahogy Ritter Imre fogalmazott fent bemutatva – valóban a politikai élet részeseivé váltak.⁸⁷ Ugyanakkor ez kissé ellentmondásban áll azzal, hogy mindeközben a mindennapi politikai csatározásból kimaradni kívánnak.

Összefoglalva tehát, a támogatásnövekedés, és a felfokozott jelenlét, a szimbolikus jelentőséget is hordozó állandó jelenlét aligha annak köszönhető, hogy a német nemzetiség 2018 óta immár nem szószólóval, hanem teljes jogú képviselővel van jelen az Országgyűlésben. Ennek hatékonysága, hasznossága meggyőződésem szerint nem látszik. A nemzetiségi politikák, nemzetiségi képviselet területen természetesen a szimbolikus aktusoknak is kiemelt szerepük van, ugyanakkor a döntéshozatal befolyásolására tett hatás, hatékonyság nem tűnik kiemelkedően magasabbnak a képviselői jogkörök megszerzésével a szószólói jogálláshoz képest.

Fontos ugyanakkor leszögezni, hogy a Keretegyezmény nem a nemzetiségi csoportok képviseletéhez való jogáról, hanem egyéni jogként a csoporthoz tartozók közéletben való *részvételéről*, és annak hatékonyságáról szól. A hatékonyság nem (csak) a képviselet minőségéhez, hanem a politikai részvételhez, sőt, a közéletben történő részvételhez kapcsolt jelző. A politika színterén maradván tág értelemben arra van szükség, hogy a körülmények kedvezzenek a nemzetiségi közösségek tagjainak identitásuk felvállalására, és valóban nemzetiségiként regisztráljanak a választásokra. Ez a német nemzetiség esetén – a népszavazás kapcsán kifejtett aggályok ellenére – nem tűnik problémásnak, amit mutat az is, hogy Ritter Imrénél semmiféle diszkriminációt érintő témában nem kellett felszólalnia a nyolc év alatt.

Ennek fényében tehát a német nemzetiség részvételének hatékonysága megítélésem szerint meglehetősen kérdéses, ellentmondásos. A németként feliratkozók részvétele hatékony abban az értelemben, hogy nem (részvételtől függően) 70-80 ezer szavazattal, hanem mindössze 26, illetve 24 ezer szavazattal választanak teljes

⁸⁷ 2021. október 20., 218. ülésnap, 22. felszólalás

jogú képviselőt. Ez a kedvezmény tehát segíti a német nemzetiségű választópolgárok hangjának (vagy Iris Marion Young szavaival élve társadalmi nézőpontjának) megjelenítését az országos döntéshozatalban.

Vizsont nem hatékony abban az értelemben, hogy Ritter Imre egy szószólói és egy képviselői ciklusát összevetve az látszik, hogy a képviselő egyfelől nem tud, másfelől nem akar sokkal többet tenni, mint amit szószólóként megtehetne. A nemzetiség érdekeit szószólóként is megjeleníthette, és ha a képviselői jogosultságok tekintetében korlátozza magát, akkor nem látszik, hogy mi előnye származik a németiségnek abból, hogy nem szószólót, hanem képviselőt „küld” az Országgyűlésbe. Sőt, a különböző, nemzetközi vitákat is kiváltó döntésekben történő rendszeres kormánypártokkal való együtt szavazás, még a németiség képviselőjének hitelességét is megkérdőjelezi egyes szereplőkben.

Tekintettel arra, hogy szószólót jóval alacsonyabb szavazatszámmal, akár egyetlen szavazattal is meg lehetne választani, így az látszik most, hogy a nagyságrendileg harmincezer német nemzetiségi választó ezzel inkább megfosztja magát attól, hogy pártlistákra szavazzon, „kiiratkozik” a pártlisták közötti választásból. Így, tekintetbe véve, hogy teljes jogú képviselőjének tevékenysége nem igazán mutat túl azokon a kereteken, amit szószólóként megtehetett és megtehetne, tulajdonképpen, a szakirodalom megfogalmazását átvéve, csökkenti saját részvételének hatékonyságát. Nem vitatva persze, hogy a megválasztott szószóló vagy képviselő legitimitációjának erőssége a szavazatok számán múlik, a két ciklus értékelése után, a képviselői jogállásból fakadó előny – a szószólóhoz képest – nem látszik.

Ritter Imrét a 2022-es választáson ismét teljes jogú képviselővé választották. A nemzetiségi lista összeállításakor azonban, mintegy implicite elismerve, hogy a képviselő szavazási magatartásai megkérdőjelezhető helyzetekhez vezettek, egy dokumentumban tisztázták a képviselő és az őt jelölő országos önkormányzat együttműködésének alapelveit. E szerint a parlamenti képviselő minden demokratikus erővel együttműködik, a pártsemlegesség elve mentén, illetve a nem nemzeti-ségi ügyekben az önkormányzat és a képviselő állandóan egyeztetnek.⁸⁸ A 2022-es ciklusban tett felszólalások elemzése még nem időszerű, de előre láthatólag érdemi változás nem várható.

⁸⁸ Elkészült a magyarországi németek országos listája a 2022-es országgyűlési választásokra. *Zentrum.hu* 2021. november 30. <http://www.zentrum.hu/hu/2021/11/elkeszult-a-magyarorszag-i-nemetek-orszag-os-listaja-a-2022-es-orszaggyule-si-valasztasokra> (Letöltés ideje: 2022. június 18.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Dobos Balázs: A nemzetiségi részvétel jellemzői az országgyűlési választásokon (2014–2018). *Parlamenti Szemle*, 2021/2. 53–81.
- Dobos Balázs – Molnár Sansum Judit: Cultural Autonomy in Hungary: Inward or Outward Looking? *Nationalities Papers*, 48, 2020/2. 251–266.
- Dobos Balázs: A nemzeti és etnikai kisebbségek hatékony közéleti részvétele Magyarországon. *Regio*, 2009/2. 125–142.
- Erdős Csaba: Dilemmák a nemzetiségek országgyűlési képviseletével kapcsolatban. In: Kálmán János (szerk.): *Quot capita, tot sententiae – A Batthyány Lajos Szakkollégium tanulmánykötete II.* Győr: Batthyány Lajos Szakkollégium, 2013. 249–273.
- Gajduschek György 41. hét Hajnal György: *Közpolitika: A gyakorlat elmélete és az elmélet gyakorlata.* Budapest: HVG-Orac, 2010. 24–25.
- Kállai Péter: Az alkotmányos patriotizmustól a nemzeti és etnikai kisebbségek parlamenti képviseletéig *Fundamentum*, 2012/4. 43–64.
- Kállai Péter: Képvisel-e a képviselő? Nemzetiségi parlamenti képviselet Magyarországon. *ELTE POL-IR Working Paper Series*, 2020/6.
- Kállai Péter: How to Lose (the Almost) Guaranteed Representation – Recent Developments concerning Roma Parliamentary Representation in Hungary. *ECMI Minorities blog*, 2022. 03. 11.
- Kymlicka, Will: *Multicultural Odysseys. Navigating the New International Politics of Diversity.* Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Majtényi Balázs: Mi lesz veled „bezzeggyerek”? Változóban a kisebbségi jogi szabályozás. *Fundamentum*, 2005/3. 109–120.
- M. Balázs Ágnes: Szólnak a szószólók? A nemzetiségi szószólók hatása a parlamenti napirendre. *Regio*, 2017/3. 231–59.
- Móré Sándor: A nemzetiségi szószólói intézmény jogi kerete és működésének első két éve. *Parlamenti Szemle*, 2016/2. 30–51.
- Pach János: Az országgyűlési szószólók rendszere és a korábbi kisebbségi képviseleti koncepciók. In: Tuka Ágnes (szerk.): *Változó Európa? Kérdések, kétségek, válaszok.* Pécs: Publikon, 2015. 245–263.
- Phillips, Anne: *The Politics of Presence.* Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Pitkin, Hanna Fenichel: *The Concept of Representation.* Berkeley: University of California, 1972. 112–43.
- Vizi Balázs: Kisebbségek politikai szerepe és a nemzetközi szervezetek Európában. *Kisebbségkutatás*, 2015/4.
- Young, Iris Marion: *Justice and the Politics of Difference.* Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1990.
- Young, Iris Marion: *Inclusion and Democracy.* Oxford: Oxford University Press, 2010.